

MEHMET ÂKİF ERSOY VE I. TBMM'DEKİ FAALİYETLERİ (1920-1923)

İsmet TÜRKMEN

Prof. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
iturkmentug@gmail.com

Mustafa Ersagun DALAN

Doktora Programı, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
ersagundalan60@gmail.com

Özet

I. Dünya Savaşı neticesinde büyük kayıplarla mağlup ayrılan Osmanlı Devleti, son derece ağır şartları haiz 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmış ve fiilen sona ermiştir. Türklük dünyası açısından bu zorlu hadiseyi müteakip başlayan Millî Mücadele'nin olağanüstü şartları, yeni bir siyasî rejimi ve millî devleti ortaya çıkarmıştır. Bu sürecin öncesinde yeni rejimin deney laboratuvarı olmak üzere telakki edilen Meşrutiyet Dönemi'nde, hayata geçirilmeye çalışılan demokrasi denemeleri, Meclis'in 23 Nisan 1920 tarihinde açılmasıyla tamamen farklı bir çehreye bürünmüştür. Bu süreçte çizilen Misak-ı Millî hattı dâhilinde Mehmet Âkif Ersoy gibi fedakâr birçok mebus, Ankara'ya geçmiş ve istiklal mücadelesinde, millî iradenin tecelligâhı olan Meclis'te görevler üstlenmiştir. 24 Nisan 1920 tarihinde TBMM'ye bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün daveti üzerine katılan ve Burdur mebusluğu görevini I. Meclis'in kapanacağı tarihe kadar devam ettiren Mehmet Âkif Ersoy mücadelenin manevî liderleri arasında kabul edilmiştir. Çalışmada Mehmet Âkif Ersoy'un mebusluğu görevi öncesindeki hayatı kısaca ele alınmış ve siyasî faaliyetleri bilhassa arşiv kayıtları ve TBMM Zabıt Ceridelerine bağlı kalınarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Millî Mücadele, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara, İstiklal Marşı.

Abstract

The Ottoman Empire, which was defeated with great losses as a result of World War I, had to sign the Armistice of Mudros dated October 30, 1918, which had extremely harsh conditions, and it actually ended. The extraordinary conditions of the National Struggle, which started after this difficult event, have revealed a new political regime and national state. With the Constitutional Monarchy, which was considered to be the experimental laboratory of the new regime before this process, the democracy experiments that were tried to be implemented took on a completely different face with the opening of the Assembly on 23 April 1920. Within the National Pact borders which was drawn in this process, many self-sacrificing deputies such as Mehmet Âkif Ersoy moved to Ankara, and they assumed duties under the Parliament in the struggle for independence, which is the manifestation of the national will. Mehmet Âkif Ersoy, who joined the Turkish Grand National Assembly on April 24, 1920 upon the invitation of Mustafa Kemal Atatürk continued his duty as Burdur deputy until the closing date of the First Assembly, was accepted as one of the spiritual leaders of the struggle. In this study, the life of Mehmet Âkif Ersoy, before his duty as a deputy, was briefly discussed and his political activities were tried to be put forward, especially by adhering to archive records and TBMM Minutes.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, National Struggle, Grand National Assembly of Turkey, Ankara, Independence Anthem

Giriş

Mehmet Âkif Ersoy, Şevval 1290'da (Aralık 1873) İstanbul Fatih'te Sarıgözel'de dünyaya gözlerini açmıştır. (Okay ve Düzdağ 2003: 432) Fâtih Medresesi müderrislerinden Mehmet Tahir Efendi'nin oğlu olan Mehmet Âkif Bey'in annesi ise aslen Tokat'a yerleşmiş bir aileden Emine Şerife Hanım'dır. Hayatını ele alan araştırmalarda doğum yeri İstanbul, Fatih olarak ifade edilmişse de Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerine ait tüm resmi kayıtlarda Mehmet Âkif Bey'in doğum yeri Çanakkale'nin Bayramiç ilçesi olarak gösterilmektedir. İlk ve temel eğitimini babasından ve bazı hocalardan özel olarak aldıktan sonra, Emîr Buhârî mahalle mektebinde

ilköğrenimine başlayan Mehmet Âkif Bey, burada iki yıl okuduktan sonra 1879 yılında Fâtih Muvakkithanesi'nin yanındaki ibtidâî mektebine yazılmıştır. *Safahat*¹ adlı kapsamlı çalışmasında babasına dair, "Hem babam hem hocamdır, ne biliyorsam kendisinden öğrendim" ifadelerine yer vermektedir. Mehmet Âkif Bey sırasıyla, önce Fatih Rüştüyesine (Ortaokul) ve ardından İstanbul Mülkiye İdadisine (Lise) girmiş buradaki eğitim ve öğrenimini 1889 yılında tamamlamıştır. Ortaöğrenim tahsilinin ardından yine İstanbul'da bulunan Mülkiye Baytar Mektebi'ne (Sivil Veteriner Okulu) kayıt yaptıran Mehmet Âkif Bey, yükseköğrenimini ise 1893 yılında okul birincisi olarak tamamlamıştır.²

Öğrenimi sürecinde mücadeleci ruhunu güreş ve şiirle besleyen Mehmet Âkif Bey, yüksek tahsilinin hemen ardından ailesinin geçimini üstlenerek Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaretinde (Orman ve Madenler ve Tarım Bakanlığı) baytar (veteriner) müfettiş yardımcısı olarak memuriyet hayatına başlamıştır. Bu yıllarda kendi ihtisas sahası özelinde bir yandan memleket meseleleri ile meşgul olurken, diğer yandan da ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli alımları yapmak ve hayvan hastalıklarıyla mücadele etmek amaçlı; görev yeri İstanbul başta olmak üzere Edirne, Anadolu, Rumeli ve Şam'da bulunmuştur. Bu süreçteki gözlemleri sayesinde Anadolu köylüsü ve meseleleri hakkında da doğrudan fikir sahibi olan Mehmet Âkif Bey, tecrübeleri ile gerek siyasi gerekse sanat yönünü kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Mehmet Âkif Bey bilimsel çalışmalarını da ihmal etmeyerek, nezaretteki görevinin yanı sıra; 1906 yılı içinde Halkalı Ziraat Mektebinde, iki yıl sonra da Darülfünun Edebiyat Şubesinde Osmanlı Edebiyatı dersi öğret-

¹ Mehmet Âkif Bey'in sağlığında yedi ayrı kitap halinde bazıları birkaç defa basılan, ölümünden sonra tek cilt olarak yayımlanan ve tamamı aruzla yazılmış 11.240 mısralık 108 manzumeden oluşan külliyyatının genel adı *Safahat*'tir.

² Yüksek tahsili sırasında Mehmet Âkif Bey babası Tahir Efendi'nin 1888 yılında vefatı üzerine kısa sürede mesleğe başlamak için Mülkiye Baytar Mektebi'ne girmiş, bu sırada felaketler ardı ardına gelirken 1889 büyük Fatih yangınında evleri yanmış ve bu sıkıntılar arasında öğrenimini üstün başarı ile tamamlamıştır.

menliğine atanmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra Rasathane Müdürü Fatin Hocanın aracılığıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne kaydolan Mehmet Âkif Bey, bu süreçte başyazarlığını yapacağı Sırat-ı Müstakim Dergisi'nde yayıncılığa başlamış ve derginin adı 1912'de Sebilürreşad olarak değiştikten sonra da bu vazifesine devam etmiştir (Göçer 2017: 360). Nezaretteki görevinde 1909 yılında Umur-ı Baytariye (Veterinerlik İşleri) Müdürlüğüne müdür yardımcılığına terfi eden Mehmet Âkif Bey, 1913 yılında istifa etmiş, sonrasında da Orman ve Maadin ve Ziraat Nezaretindeki görevinden ve devlet memurluğundan ayrılmıştır. Aynı yıl içinde İttihat ve Terakki Fırkası yöneticileri ve bu fırkayı destekleyen aydınlarla fikir ayrılığı yaşamıştır. Bu sırada geçimini Halkalı Ziraat Mektebi ile Darülfünundaki yürüttüğü öğretmenlik görevleri ile sağlamış, bu iki görevinin yanında, kısa bir süre Çiftlik Makinist Mektebi öğretmenliğinde bulunmuştur. (Okay ve Düzdağ 2003: 433)

Osmanlı Devleti'nin felakete sürüklendiği Trablusgarp ve Balkan Savaşları sırasında kurulan Millî Müdafaa Cemiyeti'nin İrşat Heyetinde görev alan Mehmet Âkif Bey'in irşatla ilgili gezileri ve vaazlarına da bu dönemlerde başladığını ifade edebiliriz. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyetinin basındaki sözcüsü mahiyetinde olan Tanin gazetesinde Hüseyin Cahit Yalçın, 'Büyük Güçler' arasında kutuplaşmaların başladığı bir dönemde Almanya'nın Osmanlı lehine bir girişimde bulunmaması durumunda Osmanlı Devleti'nin politikalarının İtilaf Devletleri'ne doğru kaydırması gereği üzerinde duruyorken, Cemiyet'in basın politikası olacak ki, Mehmet Âkif Bey de Sırat-ı Müstakim dergisinden şu uyarılarda bulunmuştur:

"Biz biliyoruz ki Almanya bizim ilerlemiş ve yükselmiş olmamızı istiyor. Zira biz böyle olmazsak bittabi Almanya'nın Şark'a doğru iktisaden yürümesi gayet güç ve hatta imkânsız olur. Almanya'nın kavi ve muhteşem rakipleri aynı zamanda bizim etrafımızı da tutmuşlardır. Hiç şüphe yoktur ki biz mahvolursak Şark'ın anahtarı, Almanya'dan ziyade, rakiplerinin eline geçecektir. Bize gelince, Almanya ile aramızda hiçbir askıda kalan mesele, hiçbir temas-ı maddi olmadığı için Almanya'nın savaşçı ihtiraslarından endişe edecek halde değiliz. Bilakis bizi devamlı tehdit altında

bulundurmakta olan kuvvetler aynı zamanda da Almanya'nın en müthiş rakipleridir. İşte dostluk ve gelecekte bir ittifak-ı daimî için en metîn esaslar!.." (Ahmad 2020: 30)

Mehmet Âkif Bey'in bu ifadeleri I. Dünya Savaşı öncesinde ittifak arayışında olan Osmanlı Hükûmeti'nin bir çıkış noktası yakalayabilmesi açısından son derece mühimdir. Zira savaş öncesinde Osmanlı Devleti'nin İtilaf Bloku dâhilinde diplomatik çözüm arayışları olumlu neticelenmezken, Almanya'nın dâhil bulunduğu İttifak Bloku Osmanlı ile gerekli diplomatik bağları tesis edebilmeyi başarmıştır. Bu bağlamda tecrübi birikimi ile I. Dünya Savaşı esnasında da Teşkilat-ı Mahsusanın görevlisi olarak gerek ittifakın zemininin sağlamaştırılmasında gerekse propaganda faaliyetlerinde bulunmuş olan Mehmet Âkif Bey, Encümen-i İrşat ve Heyet-i Nasihada görevler üstlenmiştir. (Altınbaş 2015: 25) Osmanlı Devleti adına I. Dünya Savaşı'nda Berlin, Medine, Riyad ve Lübnan'da görevlendirilen Mehmet Âkif Bey, 1917 yılında İstanbul'a dönmüş ve Maarif Nezareti uhdesinde Tedkikat-ı Lisaniye Heyetinde görevlendirilmiştir. Bir yıl sonra da Şeyhülislamlık makamına bağlı akademik bir kurum olan *Darü'l-Hikmeti'l-İslamiye'nin* başkâtipliğine ve ardından üyeliğine atanmıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzası sonrasında İstanbul'da bulunan Mehmet Âkif Bey, İtilaf kuvvetlerinin 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u işgal etmesi sonrasında ise Anadolu'ya geçme kararı almıştır. Yunanların Mütareke Dönemi'nde İzmir'e 15 Mayıs 1919 tarihinde çıkması ve kısa sürede bölgede tüm dünya kamuoyunun dikkatlerini üzerine çeken fecaiye sebep olmaları sonrasında Millî Mücadele Hareketi'ne fiilen katılma kararıyla 1920 Şubat'ında Balıkesir'e ulaşan Mehmet Âkif Bey burada Kuva-yi Milliyeciler ile temasa geçmiştir. Bu maksatla Zağanos Paşa Camii ile çeşitli yerlerde halkı bu mücadelenin çatısı altında birlik olmaya ve direnmeye davet etmiştir. (Okay ve Düzdağ 2003: 433-434)

Kanaatimizce Mehmet Âkif Bey'in bu süreçte Balıkesir'e ve sonrasında da Ankara'ya gitmeye karar vermesi onun vatanseverliğinin açık bir göstergesi olmakla birlikte halkın değer verdiği "*Büyük İslâm Şairi*" sıfatıyla Millî Mücadele'ye katılması, bu hare-

ketin İttihatçıların yeni bir macerası olduğu yönündeki yanlış algıyı da büyük ölçüde gidermiş, Millî Mücadele'ye önemli bir güç katmıştır. Nitekim bu sebeple ona “*Millî Mücadele'nin manevî lideri*” sıfatı verilmiştir.

Mehmet Âkif Ersoy'un Ankara'ya Gelişi ve Millî Mücadele'ye Katılması

İstanbul'un işgali ve mebuslarının bazılarının tutuklanmasından sonra “*salâhiyet-i fevkalâde-yi haiz bir meclisin*”³ Ankara'da toplanmasını gerekli gören Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye adına 19 Mart 1920 tarihinde ilgili makamlara bir emir göndererek yeniden seçim yapılmasını istemiştir.⁴ (Atatürk 2017: 335) Bu kritik günlerde, Meclisin toplanmasını ve açılmasını güçleştirecek birtakım gelişmeler de yaşanmış, bu nedenle 19 Mart 1920 tarihinde gönderilen talimata karşılık kimi yerlerde duraksamalar ve engellemelerle de karşılaşmıştır.⁵ Yaşanan bu gelişmeler de Mustafa Kemal Paşa'yı Meclisin açılması noktasında daha hızlı hareket etmeye sevk etmiştir.⁶

³ Mustafa Kemal Paşa, “*olağanüstü yetkiye sahip bir Meclis*” ifadesini kullanma gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir: “*Maksadım toplanacak meclisin ilk anda rejimi değiştirme yetkisini haiz olmasını sağlamaktır. Fakat bu deyimın kullanılmasındaki maksadı gereğince açıklamadığım veya açıklamak istemediğim için, halkın alışkın olmadığı bir deyimdir gerekçesiyle, Erzurum ve Sivas'tan uyarıldım. Bunun üzerine 'salâhiyet-i fevkalâdeyi haiz bir meclis' deyimini kullanmakla yetindim.*” (Atatürk 2017: 335)

⁴ İlk Meclis anayasa tarihinde görülmemiş bir şekilde iki seçimle, 9 Ekim 1919 ve 19 Mart 1920 seçimi ile kurulmuştur. 17 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye adına bir meclis kurulacağını telgrafla livalara bildirmiş ve 19 Mart tarihli ikinci bir tamim yayınlanarak seçim sürecine girilmiştir. (Akın 2001: 47)

⁵ Gelişmeleri Mustafa Kemal Paşa şu şekilde ifade etmiştir: “*19 Mart 1920 tarihli talimat mucibince memleketin her tarafında intihabat, sürat ve ciddiyetle yapılmaya başlandı. Yalnız, bazı yerlerde tereddüt ve mümanaat izhar ettiler ve bunlardan bazıları az bazıları uzunca müddet tereddüt ve mukavemetlerinde ısrar gösterdiler.*” (Atatürk 2017: 340)

⁶ Yaşanılan tüm bu olumsuz gelişmelere rağmen, Meclisin, 23 Nisan 1920 Cuma günü açılmasına karar verilmiştir. Meclis, 23 Nisan 1920 Cuma günü saat 13.45'te en yaşlı üye sıfatıyla Sinop Mebusu Şerif Bey'in başkanlığında toplanmıştır. Mecliste toplam 337 mebus bulunması gerekirken ilk toplantıya 115 mebus katılabilmektedir. TBMM'nin birinci döneminde ne kadar mebusun görev aldığı, bunların ne kadarının son Osmanlı Mebusan Meclisi'nden geldiği, ne kadarının yeni seçimler sonucunda seçildiği kesinliğe kavuşturulamamıştır. Enver Ziya Karal İstanbul'dan kaçarak Anadolu'ya gelen Mebus sayısını 78 kişi olarak ifade ederken, Yılmaz Altuğ, yeni seçilenlerin 232, Meclis-i Mebusan'dan gelenlerin 92, Malta'da sürgünden

Millî Mücadele'nin ilk aylarında Mehmet Âkif Bey'in Balıkesir'den İstanbul'a dönmesinin ardından işgalin burada yarattığı derin sarsıntıyı yakından gözlemlemiş ve burada işgal altında çalışmalarının zorlaşması ve sansürün şiddetlenmesi üzerine, Ankara'da Heyet-i Temsiliye adına gelen davet sonrasında 10 Nisan 1920 tarihinde gizlice yola çıkmıştır. Ali Şükrü Bey'le buluşan ve Geyve'ye ulaşan Mehmet Âkif Bey, Meclisin açılışının ertesi günü Ankara'da hazır bulunmuştur. Ankara'daki ilk vaazını Hacı Bayram Camii'nde verdiği sırada vazifesinden izinsiz ayrıldığı gerekçe gösterilerek, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'deki görevinden azledilmiştir. Bunun üzerine TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri ile 17 Mayıs 1920 tarihinde Burdur Mebusu seçilerek TBMM çalışmalarına dâhil olmuştur.

Meclisin ilk günlerinden itibaren Ankara'da bulunan Mehmet Âkif Bey, Balkan ve I. Dünya savaşları sırasında devletine sağladığı üstün hizmetleri, yaşamında edindiği bilgi birikim ve tecrübeleri sayesinde Millî Mücadele Dönemi'nin ilk yıllarından itibaren dikkat çekmiştir. Bu süreçte kamuoyu nezdindeki nüfuzu da değerlendirilmek istenen Mehmet Âkif Bey sırasıyla; Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Antalya, Afyon, Konya, Çankırı ve Kastamonu'da Millî Mücadele'ye katılımı sağlamak amacıyla 'irşat'a çıkmıştır.

Mehmet Âkif Ersoy'un Meclis Faaliyetleri

Mehmet Âkif Bey'in Burdur Mebusu seçilmesi, bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'da bulunan 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Bey'e göndermiş olduğu, "*...Büyük Millet Meclisi azalığına Ankara'da bulunan Şa'ir Mehmet Âkif Efendi'nin intihabının te'min...*" edilmesi yönündeki telgrafi neticesinde gerçekleşmiştir.⁷ Burdur Sancağından

dönenlerin 14 olmak üzere tümünün 338 olduğunu, Sebahattin Selek ise toplam üye sayısının 300 kişi olduğunu ifade etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Karal 1964: 29; Altuğ 1997: 39; Selek 1970: 335; I. Dönem Milletvekillerinin eğitim durumu ve meslekleri için bkz. Kili 2001: 105-109; Demirel, Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup, 3. Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003.)

⁷ "Ankara, 29.04.36

daha önce seçilen beş kişiden Müftü Halil Hulusi Efendi'nin vefat etmesi ve IV. Kolordu Asker Alma Kurulu Başkanı Albay İsmail Hakkı Bey ile Çiloğlu Fahreddin Bey'in de istifa etmeleri üzerine yeniden seçim yapılmış, Soysallı İsmail Subhi Bey, Şair Mehmet Âkif Bey ve eski mutasarrıf Ali Ulvi Bey Burdur'dan mebus seçilmişlerdir. (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı 2021: 94-95) Sonrasında, Meclisin 5 Haziran 1920 tarihli oturumunda, seçim mazbatalarına dair Tetkik Encümeni Mazbatasınca '*mâni halleri*' bulunmadığı belirtilerek oylamaya sunulmuş ve mebuslukları kabul edilmiştir.⁸ (TBMM ZC, D. 1, C. 2, 24. İçtima: 74)

Meclisin 6 Temmuz 1920 tarihli oturumunda ise, bazı mebusların istifa ettikleri ve bazılarının da vefat etmelerinden dolayı yeni seçim yapılması hususu görüşülürken Burdur'un da gündeme gelmesi üzerine söz alan Ali Ulvi Bey, burada seçimlerin yapıldığını, kendisi ile Mehmet Âkif Bey ve İsmail Suphi Bey'in de seçildiklerini ifade etmiştir. (TBMM ZC, D. 1, C. 2, 29. İçtima: 202.)

Çankırı ve Kastamonu Gezileri

Mehmet Âkif Bey'in Millî Mücadele yıllarında irşat amaçlı Çankırı ve Kastamonu gezilerinin, bölgenin önemi bakımından ayrı bir yeri olduğu kanaati hâkimdir. (Akyol 2009: 409) Bölge, İstanbul'dan Anadolu'ya sevk edilen silah ve cephanelerin aktarımı açısından stratejik bir mahiyet taşımakla birlikte, bölgenin önemi silah ve cephanenin İnebolu Limanı'na oradan Kastamonu, Çankırı ve Ankara'ya en nihayetinde cepheye, "*İstiklal Yolu*"nu açmasından

Konya'da 12. K. K. Fahrettin Beyefendi'ye, İsti'fâsında musır bulunan Burdur Livâsı Büyük Millet Meclisi a'zâsı ve Ahz-ı Asker Re'îsi Miralay İsmail (Hakkı) Beyefendi'nin yerine livâ-yı mezkûr Büyük Millet Meclisi a'zâlığına Ankara'da bulunan Şâ'ir Mehmed Âkif Efendi'nin intihâbının te'mîn ve netîcenin iş'âr buyrulmasını ricâ ederim. Büyük Millet Meclisi Re'îsi Mustafa Kemal" (T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, 2021: 92-93)

⁸ Meclis Genel Kurulunda Biga Mutasarrıflığından gelen bir telgrafın okunması ile Mehmet Âkif Bey'in Biga mebusluğuna da seçildiği anlaşılmaktadır. (TBMM ZC D. 1, C. 2, 26. İçtima: 154). Ancak Mehmet Âkif Bey, daha önce Burdur'dan seçildiğini ve Burdur'a giderek temaslarda bulunduğunu belirterek Biga mebusluğundan istifa ettiğine dair tezkeresini Meclise sunmuştur. (TBMM ZC D. 1, C. 2, 37. İçtima: 361)

gelmektedir. Bu sayede Batı Karadeniz Bölgesi; cephane, askeri ve sivil personel nakli konusunda ikmal ve lojistik üs haline getirilmiş, bu durum Mustafa Kemal Paşa tarafından da “Gözüm cephede, kulağım İnebolu’da” şeklinde ifadelendirilmiştir. (Yılmaz 2019: 589)

Mehmet Âkif Bey’in Kastamonu’ya gelmesinden evvelki durumun ana hatlarıyla verilmesi, bölgede halkın mücadeleye vereceği desteğin anlaşılması bakımından da son derece önemlidir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa, “Kastamonu bölgesinde ve Kastamonu il merkezinde gevşeklik ve zayıflık belirtileri görülmeye başlayınca, Kastamonu’ya güvenilir ve güç sahibi bir subayın gönderilmesini” Ankara’da bulunan Ali Fuat Paşa’ya bildirmiş ve bu gelişme üzerine Kastamonu Bölge Komutanı sıfatıyla Albay Osman Bey, 16 Eylül 1919 tarihinde Kastamonu’ya gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın “vali vekilliği görevini üstünüze alın” emri doğrultusunda, Albay Osman Bey, Kastamonu’da kontrolü ele almıştır. Ancak Albay Osman Bey’in Vali Vekilliği görevini Mustafa Kemal Paşa’nın bilgisi dâhilinde, kısa bir süre sonra Defterdar Ferit Bey’e devrettiğini bilmekteyiz. (Atatürk 2017: 130-132) Bölge halkının güvenini kazanmış olan Ferit Bey’in girişimleri ile Kastamonu’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 28 Eylül 1919 tarihinde resmen kurulmuştur. (Özlu 2019: 158) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin kuruluşu tamamlandıktan sonra vilayetin geneli cemiyet kontrolüne geçmiş, böylece Heyet-i Temsiliyeden gelen haberler vilayet genelinde idari ve askerî birimlere iletilmiştir. Kastamonu’da gerek Valilik gerekse Millî Cemiyetler vasıtasıyla halkın bütünleşmesi amacıyla işgallere karşı protesto ve mitingler düzenlenmiş, camilerde vaazlar verilmiştir. (Çiçek 2002: 681-682) Bu maksatla; Matbuat ve İstihbarat Müdürü Umumisi Galip Bey’in 4 Ekim 1920 tarihli yazısında işaret ettiği üzere, “Burdur Mebusu Mehmet Âkif Bey’in berayi irşat Kastamonu havalisine izam edilmesi...” hususu 9 Ekim 1920 Meclis Genel Kurulunda görüşülmüş ve oylama sonucunda bir buçuk aylığına Mehmet Âkif Bey Kastamonu’da görevlendirilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 5, 80. İçtima: 4) Bir süre sonra Mehmet Âkif Bey, ilk olarak Çankırı’ya uğramış, burada Çankırı Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı ve

Çankırı Gençler Mahfeli ile irtibatlarda bulunmuştur. Halkı, Mustafa Kemal Paşa ve Kuva-yi Milliye yanında toplanmaya yönelik, 15 Ekim 1920 tarihinde Çankırı Ulu Camii'nde bir de vaaz vermiştir:

“Muhterem Müslümanlar, Aziz Çankırılılar, Allah'a hamd u senalar olsun. Aylardan beri Cuma namazını kılmak fırsatını Çankırı'da buldum. İstanbul ve civarında kılamadım. Çünkü o yörelerde kâfirlerin bayrağı dalgalanıyordu. O bayrağın altında kâfirin kölesi idik. Rabbü'l-âlemin Müslümanlara köleliği haram kılmıştır. Kölenin (Cuma) namazı kabul değildir. Hürriyetinizi kazanacak sonra cumaya koşacaksınız. Kâfirin bayrağı altında halifelik de kuru bir sözden ibarettir. Halifelik İslam bayrağı altında olur. Yoksa halife de bir köledir. Allah'ın reddettiği bir haleftir. Öyleyse Müslüman için evvela hürriyet sonra ibadet. Aziz Çankırılılar, kâfirlerin köleliğini kabul etmeyip hürriyet için cihad açan Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanınız ve ülkemizi yakıp yıkan hamile kadınların karınlarını deşen hiçbir günahı olmayan çocuklarımızı süngüleyip havada dolaştıran kız ve kadınlarımızın namuslarına tecavüz eden Yunan ordusunu ve onları destekleyen kâfirleri kovmadıkça ve eli kolu bağlı yörelerimizde İslam'ın bayrağını dalgalandırmadıkça sizlerin de ameli noksan (kalır) ibadeti makbul olamaz. Köleliği kaldıran ona cihad açan Kuvayımilliye ordusuna katılınız. Cennetin kapısı daima şehitlere ve gazilere açıktır. Her iki cihanda da Allah'ın makbul kulları şehitler ve gazilerdir.” (Akyol 2009: 410)

Kastamonu'ya 19 Ekim 1920 tarihinde gelen Mehmet Âkif Bey⁹ bir aydan fazla kalarak şehrin ileri gelenleri ile görüşmüş, kaza ve

⁹ Mehmet Âkif Bey'in Kastamonu'ya geliş sebebi ile ilgili olarak farklı kaynaklarda değerlendirmelerin yapılmış olduğu da dikkatimizi çekmiştir. Zira TBMM Arşiv ve Zabıt Ceridelerini incelediğimizde 'ırşat' amaçlı gittiğini görmekteyiz. (TBMM ZC D. 1, C. 5, 80. İçtima: 4) Ancak Emine Kısıklı'nın, *“Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Âkif”* adlı çalışması ve Yaşar Semiz-Osman Akandere'nin birlikte kaleme aldığı *“Milli Mücadele'de Mehmet Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri”* adlı çalışmalarında, Sebülürreşad Gazetes'i'nin Sinop'a sürgün edilen İmtiyaz Sahibi Eşref Edib'e yardım amacıyla Kastamonu'ya gittiğinden bahsedilmektedir. Bkz. (E. Kısıklı, *“Milli Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Âkif”*, *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Cilt 1 (19-21 Kasım 2008/Burdur)*, Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, 2009, s.208-209; Y. Semiz, O. Akandere, *“Milli Mücadele'de Mehmet Âkif (Ersoy) Beyin Faaliyetleri”*, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (54), s. 919-920); Adları geçen her iki çalışmada da özetle; Eşref Edib'in Kastamonu'da yaptığı bazı konuşmaların Vali Cemal Bey'e yanlış aksettirildiği ve bu gelişme üzerine Kastamonu Havalisi Kumandanı Muhiddin Paşa'nın Kastamonu'ya geldiği gün Eşref Edib'i Sinop'a sürgün ettiği ifade edilmektedir. Mehmet Âkif Bey'in haberi aldıktan sonra Dâhiliye Vekili Adnan

Adivar'a giderek bilgi aldığı ve Eşref Edib'in serbest bırakılması için gerekli telgrafın çekildiğini ilave etmektedirler. Ayrıca Mehmet Âkif Bey'in işaret edilen sebepten hareketle 4 Ekim 1920 tarihinde TBMM'ye başvurarak Kastamonu'ya gitmek için izin istediği şeklinde de ifadeler yer verilmektedir. Her iki kaynaktan da TBMM Zabıt Ceridelerinde işaret edilen gerçeklikten uzaklaşarak, Mehmet Âkif Bey'in Kastamonu'ya gidişi meselesi daha çok Eşref Edib merkezli değerlendirilmiştir. Bu ise Mehmet Âkif Bey'in Kastamonu'ya gidişi gerçeği hususunda algı yanlışlığına düştüklerinin açık delilidir. Emine Kısıklı'nın çalışmasında başvurulan kaynak olarak Zeki Sarıhan'ın "Mehmet Âkif" adlı eseri gösterilmektedir (Zeki Sarıhan, *Mehmet Âkif*, Kaynak yay., İstanbul, 1996, s. 116-117). Yaşar Semiz ve Osman Akandere'nin çalışmalarında başvurulan kaynak olarak Zeki Sarıhan'ın işaret edilen "Mehmet Âkif" adlı eserinin yanı sıra Hüsnü Açıksöz'ün "İstiklal Harbinde Kastamonu" adlı eseri gösterilmektedir (Hüsnü Açıksöz, *İstiklal Harbi'nde Kastamonu*, Kastamonu Vilâyet Matbaası 1933, s. 97-100). Zeki Sarıhan'ın "Mehmet Âkif" adlı eserine baktığımızda kaynak olarak, Hüsnü Açıksöz'ün "İstiklal Harbinde Kastamonu" adlı eseri ve Sebülürreşad'ın Nisan 1957 tarihli 10. Cilt 243. Sayısı gösterilmektedir. Sebülürreşad'ın bu sayısında Eşref Edib'in Hayrettin Karan ile yaptığı, sonradan Fahrettin Gün tarafından kitaplaştırılan mülakatı yer almaktadır. (*Sebülürreşad*, Cilt. 10, Sayı 243, s. 286-288.) (H. Karan, *Eşref Edib Milli Mücadele Yılları (Haz: Gün, F.)*, Beyan Yayınları, İstanbul 2011, s. 67-78) Hüsnü Açıksöz, "*İstiklal Harbinde Kastamonu*" adlı eserinde, kaynak olarak gösterilmesine rağmen verdikleri bilgilere ulaşamadığımız gibi sürgün hadisesinden özetle şu şekilde bahsetmektedir: Yılanlı Camii'nde yapılan bir toplantıda Eşref Edib'in umumhanenin kalkmasını söylemesi ve o günlerde dışarıya un gönderilememesine rağmen serbestçe un gönderilmesi hususundaki konuşmalarının Vali Cemal Bey'i kızdırdığını, Cemal Bey'in, Muhiiddin Paşa'nın geldiği gün de Sinop'a sürülmesi emrini verdiği ifade etmektedir. Sürgün dönüşünü ise "*sonraları şehrimize gelen Şair Mehmet Âkif Bey'in delaleti ile*" olduğunu belirtmektedir. (Açıksöz 1933: 97; Açıksöz 2019: 71) Hayrettin Karan'ın "*Eşref Edib Milli Mücadele Yılları*" adlı eserinde (Sebülürreşad'da yazı dizisi olarak yayınlanmıştır. Bkz. Sebülürreşad Cilt. 10, Sayı 234-246; Cilt. 11, Sayı 251-258.), Eşref Edib'in Mehmet Âkif Bey'in tavsiyesi ile Kastamonu'ya gittiği, burada kayınpederinin yanında kaldığı ve Kastamonu'da bir dizi temaslar yaptığı belirtilmektedir. Eşref Edib, Kastamonu'ya geldiğinde, halkın çok sessiz olduğunu bir şeyler yapılması gerektiğini Vali Cemal Bey'e ilettiğini, Cemal Bey'in, "*bunlar böyle uyusuk adamlar... Milli bir teşkilat yapmaya kalkıştım. Fakat hiçbir netice hâsıl olmadı. Bende vazgeçtim*" dediğinden bahsetmektedir. (Karan 2011: 44) Eşref Edib'in Kastamonu halkına dair mücadelenin ruhunu zedelemeye yönelik bu temelsiz ifadelerini boşa çıkaran tarihi verileri de göz önünde bulundurmak icap etmektedir. Buna göre, Kastamonu halkının işgaller başlar başlamaz milli bir refleks ortaya koydukları, İzmir'in işgali üzerine Kastamonu'da ilk mitingi düzenledikleri bilinmektedir. (Yılmaz 2019: 584); Ayrıca diğer yapılan mitingler ve kurulan cemiyetler için bkz. (Çiçek 2002: 679-717) yine Vali Cemal Bey'in faaliyetleri için bkz. (Açıksöz 2019: 26-76), Vali Vekili Ferit Bey'in girişimleri ile Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 28 Eylül 1919 tarihinde resmen kurulmuştur. (Özlü 2019: 158) Kastamonu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu tamamlandıktan sonra vilayetin geneli cemiyet kontrolüne geçmiş, böylece Heyet-i Temsilyeden gelen haberler vilayet geneline iletilmiştir. Kastamonu'da gerek valilik gerekse Milli Cemiyetler vasıtasıyla halkın bütünleşmesi amacıyla işgallere karşı protesto ve mitingler düzenlenmiş, camilerde vaazlar verilmiştir. (Çiçek 2002: 681-682) Yine Kastamonu Valisi Cemal Bey'in, TBMM'ye gönderdiği bir telgraf Kastamonu halkının ruh halini göstermesi bakımından son derece mühimdir:

"*Büyük Millet Meclisi Riyasetine Namus ve hayatımıza ve mukaddes din ve vatanımıza kasteden düşmanlarımızın tek bir Müslüman bulundukça husulüne imkân olmayan emeli hainaneleri istihsal için son günlerde tekrar ve teşdit ettikleri savlet ve işgaline muvaffak oldukları mahallerde din kardeşlerimizin hakkında reva gördükleri şenaat ve fecaat zaten ruhu, hayatı*

köyleri ziyaret ederek irşat vazifesini yerine getirmeye gayret göstermiş, Nasrullah Camii'nde vaazlar vermiştir. (Düzdağ 1996: 100) Nasrullah Camii'nde verdiği vaazlar Sebilürreşad'da yayınlanmış, çeşitli vilayetlerde basılmış ve cephelere de dağıtılmıştır.

galeyan ve heyecanda bulunan fedakâr ahalinin, düşmanı bir karışına kadar bütün toprağımızdan kovmak hususundaki azmi katisini teyit etmekten başka bir netice mememmiş ve bu sebeple evvelki gün memleketin bilumum eşraf ve ulema ve meşayihleriyle erkânı memurini hükümet ve birçok halk Mektebi Sultani salonunda içtima ederek vaziyetin nezaket ve ehemmiyeti izah olunduktan sonra hazirun, umumen el ele vererek, meşi ve harekete kadir, bila istisna efradı milletin, eylevm kahrmanane çarpışan kardeşleri peşinde fedâyı cana ahdü peyman etmişler ve işbu tazahüratı vatanperveranenin fiiliyatına iptidar ve herkes uhdesine düşen vazifeyi ifa etmek üzere dağılmışlardır. Keyfiyet Garp Cephesi Kumandanlığına da yazılmıştır efendim. 8 Ağustos 1336 Kastamonu Valisi Cemal" (TBMM ZC D. 1, C. 4, 67. İçtima: 194.)

Eşref Edib Bey, Yılanlı Dergâhı'nda da bir konuşma yapıp halkı coşturduğunu, bir beyanname hazırladığını, hazırlanan bu beyannamenin dönemin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi imzasıyla yayınladığını ve her yere dağıtıldığını belirtmiştir. 'Cuma Talimleri' adı altında yürüyüşler yapıldığını ve bu yürüyüşlere Vali Bey'in de katıldığını söylemektedir. Daha sonraki talimlere Vali Bey'in gelmediğini ve eylül sonuna kadar talimlerin yapıldığını belirtmiştir. Eşref Edib Bey, sürgün hadisesi ile ilgili olarak Valinin kendisini Ankara'ya şikâyet ettiğini, Muhiddin Paşa'nın Kastamonu'ya kendisi için geldiğini, kendisinin halkı Ankara'ya karşı kıskırttığı için de galeyana gelen halktan korkan Muhiddin Paşa'nın Kastamonu'ya giremediğini, Ankara'dan gelen emirle Sinop'a sürüldüğünü, Polis Müdürü'nden öğrendiğini dile getirmektedir. (Karan 2011: 51-73) Ancak resmi kayıtlarda böyle bir hadise ile alakalı bir belge bulunamamıştır. Muhiddin Paşa'nın Kastamonu'ya tayini bölgenin öneminden ileri gelmektedir. Kastamonu bölgesindeki askeri birlikler 20. Kolordu ve Batı Cephesi Komutanlığı'na bağlı olarak hizmet vermekteydi. (Çiçek 2002: 683) 21 Eylül 1920 tarihinde Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanlığı adı altında bir kumandanlık kurulmuş, kumandanlığına da Mirliya Muhiddin Paşa getirilmiştir. (BCA, F. K. 30-18-1-1, Kutu 1, Gömlek 12, Sıra 12). Muhiddin Paşa'nın faaliyetleri için ayrıca bkz. (H. Özlü, "İstiklal Savaşı'nda Bir Yol: İstiklal Yolu ve Kastamonu Bölgesindeki Lojistik Faaliyetlerin Değerlendirilmesi" *Savunma Bilimleri Dergisi*, (Kasım-2019), 18/2 (36): 155-180) Eşref Edib Bey, Mehmet Âkif Bey'in durumdan haberi olur olmaz Dâhiliye Vekili Adnan Adıvar'ın yanına gittiğini, Adnan Adıvar'ın hadisenin Valinin kuruntularından ibaret olduğunu anlaşıldığını, Valinin azledildiğini ve kendisinin serbest bırakılması için telgraf çekildiğini ve Mehmet Âkif Bey'in hemen Kastamonu'ya hareket ettiğini belirtmektedir. (Karan 2011: 79) Ancak Vali Cemal Bey'in azledilmesi söz konusu olmamıştır. 25 Kasım 1920 tarihinde Sivas Valisi Reşit Paşa ile görev değişimi yapmışlardır. (Eski 1999: 1045; Gemici, F. ve Şahin, E. 2007: 20) Netice itibarıyla bu bilgi karmaşası Eşref Edib'in Hayrettin Karan ile yaptığı ve Sebilürreşad'da yayınlanan yazı dizisinden kaynaklanmaktadır. Eşref Edib 1938 yılında yayımlanan "*Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*" adlı eserinde sürgün olayından bahsetmezken, 1956 ve 1957 yıllarında, olayın bütün muhataplarının ölmesinin ardından Hayrettin Karan ile yapılan mülakatta ifade etmesi şüphelerimizi doğrular niteliktedir. (E. Edib, "*Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*", Asari İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938) Her insan kendi yaşamının kahramanı olduğundan dolayı anlattığı hadiselerde de kendisini önemser, bu yüzden hatıratların kaynak olarak güvenilirliği düşüktür. (Karaca 2020: 333) Dolayısıyla tarih ilmi açısından bilgilerin tutarlılığı son derece önem arz etmektedir.

(Eraslan 2011: 64) Mehmet Âkif Bey, Nasrullah Camii'ndeki konuşmasında özetle şu ifadeler yer vermektedir:

“Ey cemâat-i Müslimîn! Gözünüzü açınız, ibret alınız. Bizim hani senelerden beri kanımızı, iliğimizi kurutan dâhili meseleler yok mu, Havran meselesi, Yemen meselesi, Şam meselesi, Kürdistan meşesi, Arnavutluk meselesi... Bunların hepsi düşman parmağıyla çıkarılmış meselelerdir. Onlar öyle olduğu gibi bugünkü Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen, Konya isyanları da hep o mel'un düşmanın işidir. Artık kime hizmet ettiğimizi, kimin hesabına birbirimizin gırtlığına sarıldığımızı anlamak zamanı zannediyorum ki gelmiştir. Allah rızası için olsun aklımızı başımıza toplayalım. Çünkü böyle düşman hesabına çalışarak elimizde kalan şu bir avuç toprağı da verecek olursak, çekilip gitmek için arka tarafta bir karış yerimiz yoktur. Şimdiye kadar düşmana kaptırdığımız koca koca memleketlerin halkı hicret edecek yer bulabilmişlerdi. Neuzibillah biz öyle bir akıbete mahkûm olursak başımızı sokacak bir delik bulamayız.

İngilizler bizden mümkün olduğu kadar fazla adam öldürtmek, kendisinden son derecede az insan harcetmek istiyorlar: O sebepten, bir taraftan Rum, Ermeni çeteleri teşkil edecek, bunlara para, silâh dağıtarak Türkler arasında katliam yaptıracak. Diğer taraftan da Müslümanlar, Türkler arasından para ile yahut işgal ile adamlar bularak, bizi birbirimize doğratacaktır ki bu zaten olup duruyor. İşte düşmanın, Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesir cephelerindeki kuvvetimizi azaltmağa mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular.” (Düzdağ 1996: 100-101)¹⁰

Bölgede etkin bir biçimde propaganda faaliyetlerini yürüten Mehmet Âkif Bey'in görev süresi Meclisin 7 Aralık 1920 tarihli oturumunda bir ay daha uzatılmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 6, 110. İçtima: 255) Uzatılan bu görev süresince Mehmet Âkif Bey, Kastamonu'nun bazı ilçelerini de ziyaret etmiş ve vaazlarının yer aldığı Sebilürreşad'ın 464, 465. ve 466. sayıları Kastamonu'da yayınlanmıştır. Mehmet Âkif

¹⁰ Mehmet Âkif Bey'in Kastamonu'daki konuşmaları için ayrıca bkz. Eski, M. (Haz.), *Milli Mücadele'de Mehmet Âkif Kastamonu'da*. Ankara 1983, Ayyıldız Matbaası.

Bey, 24 Aralık 1920 tarihinde Kastamonu'dan ayrılmıştır. (Eski 1999: 1050-1051)

“Sevr Muahedenamesi Hakkında İstanbul’da Tevfik Paşa’ya Çekilen Telgraf” Hakkında Mehmet Âkif’in Tutumu

TBMM’nin düzenli birliklerinin ilk zaferi sonrasında İstanbul Hükümeti vasıtasıyla Londra Konferansı’na davet edilmesi üzerine Sadrazam Tevfik Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki yazışmalar, Meclisin açık ve gizli oturumlarında uzun tartışmalara neden olmuştur. Meclisin 4, 5, 8 ve 12 Şubat 1921 tarihli gizli oturumlarında telgrafların içeriği, cevap verilip verilmemesi gibi hususlar tartışmanın odak noktasını teşkil etmiştir. (Eraslan 2011: 67) Meclisin 8 Şubat 1921 tarihli gizli oturumu da bu amaçla toplanmış, “*Sevr muahedenamesi hakkında İstanbul’da Tevfik Paşa’ya çekilen telgraf*” hakkındaki görüşmelerde, Heyeti Vekile Reisi Fevzi Paşa söz alarak, cevabın Meclis tarafından hala yazılmadığını belirterek yanlış anlaşılmalara da mahal vermemek adına cevabın bir an evvel verilmesi hususunu, “*İstanbul’la artık hesabımız kesilsin*” diyerek ifade etmiştir.

Mehmet Âkif Bey söz alarak, hazırlanan metnin uygun olmayan yerleri olduğunu, sert olan lisanının da yumuşatılması gerektiğini, “*biz metalibimizi bir lisanı mutedil ile bir üslubu leyyin ile ifade edersek ve onlar kabul etmezlerse o zaman mesuliyet ve vebal onların omuzlarına gider, kabul ederlerse iş bitmiş olur*” şeklinde açıklamıştır. Daha sonra kendi hazırladığı metni okumuştur:

“Ankara ile İstanbul arasında cereyan eden muhaberatın İstanbul’un henüz gerek kendi vaziyetini, gerek Anadolu’nun vaziyetini layıkıyla ihata edemediği kanaati hâsıl oluyor. Milletın berati idamından başka bir şey olmayan Sevr muahedenamesini İstanbul’a kabul ettiren esbabın burada mevzubahis edilmesini münasip görmüyoruz. Ancak milletın istiklâli o muahedenamenin birkaç maddesinin tadil ve tebdiliyle temin olunamayıp, büsbütün ortadan kalkmasına mütevekkîf bulmasına nazaran vaktiyle o muahedenameyi kabul edenlerin bugün konferansta lazım gelen vak-ü tesiri haiz olamayacakları pek tabidir... İstanbul nazarında henüz resmen âsi telakki edilen Anadolu bugün istiklâli için,

Makamı Hilafet ve Saltanatın tahlisi için canla başla uğraşiyor, düşmanların muhacematına göğüs geriyor, bu yolda kanını döküyor. Binaenaleyh bugün söz sahibi ancak kendisi olmak icabedeceğini itiraf ve kabul etmek ve aradaki sui tefhümünü bertaraf ederek B.M.M.'ne tefvizi umur eylemek kendisinin ve bütün memleketin selameti namına İstanbul için en mütekkaddim ve en mütehattim bir vazifedir. Bugün İnanyeti Hakla millet vahdetini temin etmiş, meşru Meclis ve Hükümetini teşki ile ordularını tanzim eylemiş, her türlü müdahalatı ecnebiyeden âzade olarak tenfizi ahkâm ve kazada bulunmuş iken, bütün bu şeraitten tamamiyle mahrum bulunan İstanbul'un hâlâ eşkal ve merasim ile uğraşması menafi millet ve maslâhatı ümmetle katiyen kabili telif değildir. Bugün İstanbul'un uhdei hamiyetine düşen en mühim vazife derhâl B.M.M.'nin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas göndermek hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilân etmektir. Bunun hilâfında hareket milletin halâsına set çekmek, tefrika ve inkisama bâdi olmak, Makamı Hilafet ve Saltanatı (papalık) gibi kuvvayı maddiyeden mahrum ve gayrimeşru bir şekle sokarak ecnebilerin amâline bâziçe derekesine indirmek demektir. Buna ise Şeriatı garrayı İslâmiyenin katiyen müsaadesi yoktur. Kaldı ki Müslümanlık nazarında pek büyük bir mevkiî dinisi olan Makamı Muallâyı Hilafeti vaz'ı meşruundan çıkarmaya hiçbir ferdin, hatta o makamı işgal eden Zatı Şahanenin bile salâhiyeti olamaz. İradei Şahane maslâhatı ümmet üzerine ibtina ederse muteber ve muta olur. Evet, zatı Şahanenin arzuyu zâti ve emri hususileri başkadır; Ümmetin emini olmak haysiyetiyle der'uhte buyurdıkları emaneti Hilafetten mütehasıl şahsiyeti maneviyyenin iradesi başkadır. Binaenaleyh bugün Zatı Şahâne bütün amali hususiyelerinden tecerrüt etmek ve o, der'uhte buyurdıkları emaneti kübradan mütehasıl şahsiyeti maneviye namına maslâhatı Ümmet muktezası veçhile iradati âliyyede bulunmak mecburiyeti şeriyesinde dirler... Malûmdur ki dini İslâmın kıyam ve bekası için zaruri olan teşhizi cüyûş, seddi sugur, tenfizi ahkâm ve kaza şeraiti esasiesini bilküllüye iptal ile Makamı manâyı Hilâfeti mühmel bir hâle koyan (Sevr) muahedenamesini kabule cevazı şer'i yoktur. Şayet İstanbul'u böyle gayrimeşru bir vaziyete sokan sebep cebrü ikrah ise bugün o sebebin zâil olduğu iddia olunamaz... Gerek Zatı Şahanenin, gerek bütün Cihanı İslâmın malumu olmalıdır ki B. M. Meclisince bugün Makamı Hilafet ve Saltanatın halâsını ve milletimizin istiklâli tamını temin etmekten başka hiçbir gaye mutasavver değildir ve bunun böyle olduğunu her milletvekili

ferden feda yemin ile teyit etmiştir. Onun için bugün İstanbul'un mânasız vesveselerle nazarı ecanipte milletin vahdetini kesredek gayrimeşru bir tavır takınmasına B. M. Meclisi son derece müteessiftir. Artık bu gayrimeşru vaziyete bir an evvel hâtime vermek; bu zavallı, bu fedakâr milletin mukadderatını idare etmekte bulunan B. M. Meclisiyle tevhide mesai etmek, aynı gayenin husulüne elbirliğiyle çalışmak dinî, vatanî, millî vazaiifin akde midir... İşbu kararımız Tevfik Paşa'ya aynen tebliğ olunmak üzere Heyeti Vekileye tevdi olundu.” (TBMM GZC D. 1, C. 1, 147. İçtima: 410-411)

Mehmet Âkif Bey'in okumuş olduğu metin üzerine Hamdullah Suphi Bey söz alarak, daha önce gönderilen telgraflarda 'bizim yollayacağımız heyet bütün memleketi temsil eder' ibaresinin bulunduğunu, İstanbul'un "aklü mantık dairesinde harekete getirmenin imkânsız" olduğunu vurgulamıştır. Mebuslar arasında tartışmalar devam ederken söz alan Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey, "...bendenizce ne şekilde yazılırsa yazılsın İstanbul'un zihniyeti başka, bizim zihniyetimiz başkadır. Bizim zihniyetimiz millettten doğan bir zihniyettir. Onları tefessüh etmiş bir zihniyet, bizimki milletin ruhundan doğan yeni zihniyettir. Bu mütefessih zihniyetin bizim zihniyetimizi anlamasına imkân yoktur. ...Şunu da arz edeyim ki, tarihimizin en mühim noktasında, buraya kadar geldikten sonra zaaf ile mevkiimizi küçültmeyelim. Bulduğumuz yeri muhafaza edelim, inmeyelim" diyerek görüşünü dile getirmiştir. (TBMM GZC D. 1, C. 1, 147. İçtima: 413)

Devamında Mustafa Kemal Paşa söz alarak; Meclis Riyasetinden ve Heyeti Vekile Riyasetinden çekilen telgrafların Heyeti Vekilenin kendiliğinden bir şey yapmadan Meclise arz ettiğini, bunu tarih ve vicdan önünde bir yüzleşme olarak gördüklerini ancak Meclisin geçen süre zarfında bir karar alamadığını belirterek, bu meselenin kendilerince kati surette halledilmiş olduğunu söylemiştir. Konuşmasına Mehmet Âkif Bey'in kaleme aldığı metin üzerinden devam ederek mühim tadilatların yapılması gerektiğini belirtmiştir:

"... Baş tarafta Sevr muahedesinin bazı maddelerini kabul etmektense, Sevr muahedesinin heyeti umumiyesini tadil etmek

lazımdır, diyor. Bunu bugün B.M. Meclisinin beyannamesinde zikretmek diplomatik bir hatadır. Biz Sevr muahedesi kabul etmediğimizi ilân ettik ve bu azimde bulunduğumuzu birbirimize söylüyoruz. Fakat bundan sonraki muamelemizin kati ifadesi baş murahhasımızın sözüyle başlayacaktır. Bunun zamanı mıdır, değil midir? O ayrı, başlı başına bir meseledir.

Sonra mesela ikinci sayfasında (“...bugün lehimize olarak bir vaziyet inkişaf etti. Bu müsait vaziyetten istifadeye koşmak bütün kuvayı devlet için bir vecibeyi hayatiye iken İstanbul’un hakayiki ahvale göz yumarak...” deniyor.) Vaziyet böyle değildir efendiler. Elhamdülillah bizim vaziyetimiz iyidir. Muztar vaziyette değiliz, koşma vaziyetinde de değiliz. Henüz bize yapılan teklifin ciddiyetine emniyet yoktur. Biz koşmuyoruz, fakat bazı hukukumuzu dünyaya ilân etmek için gidiyoruz. Bu manada kabul, tabii Tevfik Paşa’nın dediği olmuştur, aman fırsat zuhur etmiştir. Hayır efendiler; böyle değildir. Yani bu gibi ufak şeyler vardır. Sonra burada deniliyor ki bu meclis meşrudur. Sonra burada deniliyor ki, (“Bugün İstanbul’un uhte hamiyetine düşen en mühim vazife derhâl Büyük Millet Meclisinin meşruiyetini tasdik ve konferansa murahhas gönderme hakkının münhasıran bu Meclise ait olduğunu ilân etmektedir...”.) Efendiler bu Meclis meşrudur ve bunun meşruiyetini kimseye tasdik ettirmek lazım değildir. İkincisi; bu meşru Meclis, meşru ve salahiyyatları olan murahhaslarını göndermiştir. Bu heyetin Avrupa’ca tanınması için Tevfik Paşa’ya ricaya ihtiyacımız yoktur. Binaenaleyh böyle bir şeyi beyanname-memizde söylemek, giden heyeti murahhasımızın kıymetini sıfıra indirmek demektir.

Sonra efendiler; makamı Hilafet ve Saltanatın tabiri sırasında Papalık kullanılmıştır. Makamı Hilafet ve Saltanatın Papalık kelimesiyle heyetimiz tarafından ifade olunmasına ve bu kelimenin kullanılmasına bendeniz şahsen taraftar olamam.

Yine altıncı sayfada bazı izahat vardır. “Sevr muahedesi kabul etmeye cevazı şer’i yoktur” deniliyor. “Edilirse makamı muallayı Hilafeti mühmel bir hâle getirir” deniyor. Hâlbuki Sevr muahedesi kabul edilmiş ve makamı hilafeti mühmel bırakmıştır. Malumu alinizdir ki efendiler, Şurayı Saltanatta Sevr muahedesi Zati Şahane bizzat ayağa kalkmak suretiyle kabul etmiştir. Binaenaleyh vaki bir şeydir. Eğer bu vaki gibi kabul edilirse, zaten Makamı Hilafet ihmal edilmiştir. Hâlbuki biz bunu itiraf etmek istemiyoruz. Onun için bunun da ifadesi zamanı gelmiş ise...

Sonra yedinci sayfasında yine Zatı Şahanedan B.M. Meclisinin tasdiki talep ediliyor. Evvelki başka bir manada idi, bu da başka bir manadadır. Hâlbuki efendiler biz Zatı Şahane, İstanbul'da düşman süngüsü altında iradesini istimale gayri muktedir, yani esirdir, dedik. Binaenaleyh bizim Meclisimizi bir esir tasdik edemez. Bu da doğru değildir. Olsa olsa o zat Meclisi kabul ettiğini ve tanıdığını dikkatle yazılmak lazım geleceğine dair bir fikir vermek için söylüyorum, tanımak başkadır, tasdik etmek başkadır. Çünkü herkes tanıyabilir- ilân etmesini...

Sonra efendiler, sekizinci sayfasında "bugün şöyle böyle anlaşalım ve bunun husulünden sonra aramızda pek kolay olan idarei dâhiliyeyi..." Şimdi efendiler, iki şahıs konuşmuyor. Bir milletle bir şahıs konuşmuyor. Öyle pazarlık olmaz zannederim. Malumu aliniz hâkimiyet bila kaydü şart milletindir. Artık bunda pazarlık hakkı bizde mevcut değildir. Böyle bir pazarlık olmaz zannederim. Azmü imanımızda bir tereddüt ve teşevvüş olduğunu bugünden ilân etmiş oluyoruz. Binaenaleyh kimse ile pazarlığımız yoktur. Meşruiyet üzerinde bulunuyoruz. Akıl ve mantık üzerinde bulunuyoruz. Bunlardan sarfı nazar etmek doğru bir şey olamaz.

Sonra, son sahifesinde bazı ifadeler var. Şöyle böyle olursa mevcut olan ikilik bertaraf edilmiş olur. Bu da tabii siyasi bir ifade değildir efendiler. Biz ikilikten bahsetmedik ve etmeyiz efendiler. Biz vahdeti tamme hâlindeyiz. İkilik iddia eden onlardır. Onu biz iddia etmekle sarahaten onların vaziyetini kabul etmiş oluyoruz. Bu tabiri yazmakla onların vaziyetini tasdik etmiş oluruz. İkilik yoktur. Vahdet vardır ve bu vahdeti tanımayan hâli delalette bulunanlar vardır. Binaenaleyh görülüyor ki, bu gibi icrai hususatta teferruata girişmek doğru değildir. Bir defa zaman meselesi çok mühim bir tesir yapıyor..." (TBMM GZC D. 1, C. 1, 147. İçtima: 414-415)

Mustafa Kemal Paşa son olarak, Meclisin aldığı kararı Tefvik Paşa'nın son yazdığı telgrafa cevaben net ifadelerle kısaca yazmasını Heyeti Vekilenin de üzerine düşeni yapacağını söylemiştir. (TBMM GZC D. 1, C. 1, 147. İçtima: 416)

İstiklal Marşı'nın Kabulü

Nurullah Çetin, Millî Marşımızın yazılışında 'siyasi' ve 'toplumsal ve ruhi' olmak üzere iki temel sebepten bahsetmektedir. Siyasi sebebi, Türkiye'nin Meclisin açılması ile birlikte bağımsız bir hükümet olduğunu ilan ettiğini ve Millî Marşı bağımsızlığın gereklerinden biri

olarak açıklarken; toplumsal ve ruhi sebebi, Millî Mücadele'de gösterilen millî azmi, millî heyecanı koruyup ve besleyecek bir ihtiyaç olarak açıklamıştır. (Çetin 2014: 32) Şehirlerde ve cephelerde Millî Mücadele adına yoğun mesai harcayan İrşat Heyeti üyeleri de sahada bu sebeplere bizzat şahitlik etmişler ve Erkânı Harbiye Umum Reisi İsmet Paşa ile Garp Cephesi'nde bir araya gelerek millî bir marşın yazılmasının gereği üzerinde durmuşlardır. (Altınbaş 2015: 27) İsmet Paşa, Maarif Vekili Rıza Nur ile görüşerek Fransızların millî marşına (Marseyyez) benzer bir millî marş yazılması gerektiğinden bahseder. Bu amaçla 25 Ekim 1920 tarihinde Hâkimiyeti Milliye gazetesine, "*Şairlerimizin nazar-ı dikkatine: Milletimizin dâhili ve harici İstiklal uğruna girişmiş olduğu mücadeleyi ifade ve terennüm için bir İstiklal Marşı...*" yarışması düzenleneceği ve beş yüz lira ile ödüllendirileceği ilan edilmiştir. (Çetin 2014: 33) Meclisin 14 Aralık 1920 tarihli toplantısında Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey, Maarif Vekâletince ilan edilen millî marş yarışması neticesinin Meclisçe oluşturulacak bir komisyon tarafından incelenmesine dair bir takrir sunmuş ve kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 6, 114. İçtima: 358) Yarışmaya katılan 724 eserden altı tanesi seçilir ancak bu şiirlerde Millî Mücadele'nin ruhunu ve milletin duygularını karşılamaktan uzaktır. (Güler 2017: 171) Bunun üzerine Rıza Nur'un yerine Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi Bey, Mehmet Âkif Bey'e başvurur, para ödülü olduğu için yarışmaya katılmayacağını ifade etmesi üzerine, ödül konusunda istediği değişikliğin yapılacağı teminatı üzerine kabul etmiştir. (Bacanlı 2018: 24)

Yarışmaya katılan millî marşların incelenmesi meselesi, Meclisin 26 Şubat 1921 tarihinde İstiklal Marşı ile ilgili Maarif Vekâletinden gelen bir tezkere ile tekrar gündeme gelmiş, Meclis Reisinin, marşın incelenmek üzere Maarif Encümenine havale edilmesi yönündeki oylamaya karşı çıkan İzmit Mebusu Hamdi Namık Bey, Maarif Encümeni Reisi Mehmet Âkif Bey'in de bir şiiri olduğu için ayrıca bir encümen kurulmasını teklif etmiş ancak kabul edilmemiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 157. İçtima: 434)

Hamdullah Suphi Bey, 1 Mart 1921 tarihinde Meclis kürsüsüne çıkarak, Mehmet Âkif Bey'in fevkalade bir şiir gönderdiğini belirterek 'İstiklal Marşı'nı okumuştur. Ayrıca diğer altı şiirin de Meclis Genel Kuruluna sunulacağını ifade etmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 9, 1. İçtima: 13) Meclisin 12 Mart 1921 tarihli oturumunda, "*Maarif Vekâletinin İstiklal Marşı hakkındaki tezkeresi*" görüşülürken, İstiklal Marşı seçiminin Maarif Encümeni ya da Maarif Vekâleti tarafından yapılması tartışılırken, Meclis Genel Kuruluna Mehmet Âkif Bey'in yazmış olduğu marşın kabul edilmesi yönünde takrirler verilmiştir. Yapılan oylama sonucunda Mehmet Âkif Bey'in yazmış olduğu 'İstiklal Marşı' kabul edilmiştir. Kırşehir Mebusu Müfit Efendi, Hamdullah Suphi Bey'in marşı kürsüde okumasını rica etmiş, Konya Mebusu Refik Bey'in de "*Milletin ruhuna tercüman olan işbu İstiklal Marşının ayakta okunması...*" teklifi üzerine Hamdullah Suphi Bey tarafından okunan 'İstiklal Marşı' ayakta, alkışlar eşliğinde dinlenmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 9, 6. İçtima: 85-90) Fahri Çoker'in ifadesi ile İstiklal Marşı, 1982 Anayasasının üçüncü maddesinde yasal yerini bulmuştur. (Çoker 1994: 659)

Matbuat Kanunu ve Sebilürreşad Meclis Gündeminde

Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetinin kuruluşunu, dâhili ve harici olarak propaganda ve irşat amacıyla öncelikle İrşat Encümeni kurulduğunu sonra bu encüme destek amacıyla bir Matbuat Müdüriyetinin kurulmasının teklif edildiğini ve İrşat Encümeni'nin yapması gereken istihbarat vazifesinin de Matbuat Müdüriyetine verilmesi ile bir Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti teşkil edildiği şeklinde açıklamıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 159. İçtima: 514)

Meclisin 28 Kasım 1921 tarihli oturumunda, "*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi bütçe*" görüşmeleri mebuslar arasında uzun tartışmalara neden olmuştur. Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti tarafından Anadolu gazetelerine yapılan yardımlar ki içlerinde Sebilürreşad'ın da bulunması Mehmet Âkif Bey'i tartışmanın muhataplarından biri haline getirmiştir.

Görüşmeler esnasında söz alan Konya Mebusu Vehbi Bey, propaganda memurlarının paralarını aldıklarını ancak bir iş yapmadıklarını, “böyle istihbarat lazım değildir” diyerek şikâyetle bulunmuştur. Ardından söz alan Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey, “bugün bizim yegâne menabii varidatımız köylülerin kesesidir... Ayağına don bulamayan bir köylü kesesinden, kıyısından buca ğından çıkardığı parayı bize veriyor. Biz de nereye sarf ediyoruz? Bol bol maaşata Teşkilat, teşkilat icad ediyoruz...” diyerek istihbaratın ne yaptığını, hangi gazetesinin, hangi ajansının köylere gittiğini sormuştur. Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey söz alarak, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyetinin kuruluş amacı ile bugün yaptığı işlerin uyuşmadığını söyleyerek basılan matbuatların köylülere ulaşmadığını, Ankara’da propaganda yapmanın anlamının olmadığını asıl köylüye ulaşılması gerektiğini belirtmiştir. “Matbuat Müdüriyeti; matbaalara, neşriyate hizmet ediyor. Acaba bundan maksadı nedir? Bendeniz zannediyorum ki bundan maksadı, matbuata suhulet gösterecek, bir nüsha çıkaracak ise on nüsha çıkarsın, bir gönderecek ise on göndersin, gazeteler fazla miktarda neşriyatta bulunsun da herkes vukuatı yevmiyeden haberdar olsun ve memlekete alâka peyda etsin, çalışsın” fakat maalesef bunun böyle olamadığını sözlerine eklemiştir. (TBMM ZC D.1, C. 8, 159. İçtima: 514-515)

Karesi Mebusu Abdülgafur Efendi de Matbuat Müdüriyetinin kendisine ait matbaası, dolgun maaşlı memurları olduğu halde niçin kendi gazetesini çıkarmadığını, Hâkimiyeti Milliye ve Yenigün gibi gazetelere destek verildiğini sormuştur. Bir Mebusun “Sebilürreşad’a da muavenet (yardım) ediyorlar” çıkışı üzerine Abdülgafur Efendi; “Matbuat Müdüriyeti elinden geldiği kadar; âlemi İslamın yegâne bir ceridei feridesi olan Sebilülreşad’a elinden geldiği işkâli, elinden gelen tazviki reva gördü. Şahidi zihyatı benim. Bugün onun Matbuat Müdiriyyetince tabına Heyeti Celileleri müttefikan karar verdi ve Heyeti Vekilei Muhteremeye havale buyurdu ve oradan emir aldığı halde elinden gelen işkâli reva gördü... Matbuat Müdürü Umumisi. Ama sonradan muavenet etti, kâğıt vesaire verdi.” Ertuğrul Mebusu Hamdi Bey’in, “etti etti, pekâlâ etti” demesi üzerine Mehmet Âkif Bey,

“bilmeyerek söyleme” diyerek karşılık vermiştir. Aralarında çıkan tartışma neticesinde birbirlerini “dalkavukluk” ve “rezillik” ile itham etmişlerdir.

Yapılan tartışmalar neticesinde söz alan Matbuat Müdürü Umumisi Muhittin Bey yapılan eleştirilerin haklı olduğunu belirterek sözlerine başlamıştır. Matbuat Müdürlüğü vazifesinin “Hükümetle matbuat arasında muntazaman nezaret eden vasitan ibaret olduğunu” söylemiştir. Böyle bir müdüriyete Ankara’da matbuat olmadığı için gerek olmadığını, İstanbul’da matbuat fazla olduğundan orada gerek olduğuna işaret etmiş, hatta kaldırılabilceğini söylemiştir. Mehmet Âkif Bey, “Kastamonu’da bir matbaa vardır ki emsali İstanbul’da yoktur” diyerek araya girmiştir. Muhittin Bey’in, matbaanın motorunun olmadığını söylemesi üzerine Mehmet Âkif Bey, “Zarar yok, el ile çevirirler. Yevmiye (20-30) bin gazete basılabilir” şeklinde cevap vermiştir. Matbuat Müdürü Muhittin Bey konuşmasına Anadolu’da bulunan bazı gazetelerin zor durumda olduklarını, Kastamonu’da Açıksöz gazetesi, Erzurum’da Albayrak gazetesi, Amasya’da Emel gazetesi, Yeni Adana ve Kayseri gibi gazetelerin kâğıt eksikliklerinden bahsetmiş, ellerinden geldiği kadar yardım ettiklerini belirterek konuşmasına devam etmiştir. (TBMM ZC D.1, C. 8, 159. İçtima: 513-525)

Aynı oturumun ikinci celsesinde Erzurumlu Nusret Efendi tarafından “Sebilürreşad gazetesi için lâzımgelen muavenetin ifası” teklif edilmiştir. Malatya Mebusu Feyzi Efendi söz alarak, yalnız Sebilürreşad’ın adının geçtiğini diğer gazetelere de yardım edilmesi gerektiğini söylemiştir. Mehmet Âkif Bey söz alarak, “Meclis bu husus için zaten evvelce karar vermiştir. Bu mesele bitmiştir. O tavrı ben vermedim. Kim vermiştir, rica ederim söyleyiniz? Bu zaten mukarrerdir. Tekrar tavrı vermeğe hacet yoktur” diyerek konuyu kapatmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 159. İçtima: 533)

Meclisin 9 Eylül 1922 tarihli oturumunda, “Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi bütçe” görüşmelerinde Karesi Mebusu Hasan Basri Bey’in konuşmasında ‘Sebilürreşad’ gazetesi ve aldığı

yardımlar tekrar gündeme gelmiştir. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey, 'Sebilürreşad' gazetelerinin köylerde jandarma marifetiyle zorla sattırıldığını, "*Türk milletini kahir altında eşeğe benzeten şeyler...*" neşrettiklerini söylemiştir. Mehmet Âkif Bey, "*Çıkar, göster, müfterisin*" diye itiraz etmiştir. Hasan Basri Bey konuşmasına devam ederek, 'Hamdullah Bey'in 'Sebilürreşad' namına altı bin lira aldığı' iddia etmesinin yalan olduğunu belirterek "*1336 senesinde Matbuatın Sebilürreşad'a icra ettiği muavenet (190) lira, 1337 senesinde (910) lira, 1338 senesinde (559) lira ki cem'an (1.659) lira*" olduğunu açıklamıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 99. İçtima: 595-596)

Meclisin 16 Eylül 1922 tarihli oturumunda, "*Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiye Bütçesi*" görüşülmeye devam etmiştir. Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürü Ağaoğlu Ahmet Bey açıklamalarda bulunurken, Hamdullah Suphi Bey 'Sebilürreşad' gazetesine ne kadar yardım yapıldığını sormuştur. Ağaoğlu Ahmet Bey, para verilmediğini, altı top kâğıt verildiğini söylemesi üzerine Mehmet Âkif Bey "*dört buçuk top*" diyerek düzeltmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 103. İçtima: 85)

Meclisin 7 Ekim 1922 tarihli oturumunda, "*Matbuat Müdüriyeti Umumiyesinin 1338 senesi bütçesi*" görüşmeleri devam ederken Karesi Mebusları Abdülgafur Bey ve Hasan Basri Bey ile birlikte Mehmet Âkif Bey "*müzakere olan 344'üncü faslın sekizinci- Anadolu matbuatına muavenet maddesinin*" reddini teklif etmişler, teklif kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 114. İçtima: 296)

Sunmuş Olduğu Takrir ve İmzasının Bulunduğu Takrirler

Mehmet Âkif Bey'e haklı namını kazandıran Millî Marşımızın yanında Meclis faaliyetleri de hafızalara kazınmasında etkili rol oynamıştır. Bu itibarla; Mehmet Âkif Bey'in, I. TBMM döneminde Maarif Encümeni Reisliği görevinin yanında, üç defa Meclis kürsüsünden Genel Kurula hitap etmiş olması ve kendi hazırladığı bir takrir ve imzasının yer aldığı 14 takrir de göz önünde bulundurulduğunda Meclis'te aktif bir rol oynadığını kanıtlamaktadır.

1. Burdur Mebusu Mehmet Âkif Bey, Meclisin 31 Aralık 1921 tarihli oturumunda bazı mebuslarla birlikte *“İstanbul’daki fezahati ahlakiyeye karşı Büyük Millet Meclisince bir beyanname neşredilmesine dair”* bir takrir sunmuşlardır. Sunulan takrirden, İstanbul’da dinî ve millî ahlakın ihmal edildiğini, Türk ve Müslüman kadınların işgal kuvvetlerine mensup askerlerle özel ve umuma açık yerlerde dans ettikleri ve yakın ilişki kurdukları belirtilerek bu duruma engel olunmasının elzem olduğu, bir beyanname yayınlanarak bunlara cüret edenlerin mesul tutulacağına tebliğ edilmesi teklif edilmiştir.

Sunulan takrirden imzası bulunan Karesi Mebusu Abdülgafur Bey söz alarak, İstanbul’da meydana gelen bu ahlaksız durumun Yunan mezaliminden kaçıp İstanbul’a gelen muhacirlerin, yatacak yeri, yiyecek ekmeği yokken diğer tarafta Beyoğlu ve Kadıköy gibi yerlerde bu durumların yaşanması *“Türk ve Müslüman kalplerini parçalayacağını”* belirtmiştir. Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey, *“Orada Halife diye bir herif var, o baksın yahu!”* seslenişine karşı Abdülgafur Bey, *“...İstanbul’umuzu düşmanı terk etmedik, etmeyeceğiz... topraklarımız kadar namusumuz ve dinimiz için de harbediyoruz”* diyerek Anadolu evlatlarının siperlerde canıyla, başıyla uğraştıklarını diğer tarafta ecnebi askerlerle kol kola dans eden bu kadınların ve erkeklerin hesap vereceklerini belirtmiştir. Tartışmalar, ‘bu gibi işlerin sonraya bırakılması’ bahsinde ilerlerken Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey söz alarak, Büyük Millet Meclisinin yayınladığı beyannamenin yalnız Anadolu için değil Misak-ı Millî dâhilindeki memleketlerde de geçerli olduğunu belirterek söz konusu takrirden yayınlanması istenilen beyannamenin neşredilmesi ile bunların muhatap alınacağını, bunları yapanların bizden olmadıkları için gerek olmadığını söylemiştir. Türk ve Müslüman olmadıklarını zaten cezalarının verileceğini sözlerine eklemiştir. Neticede takrir kabul edilerek Şer’iye Vekâletine havale edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 137. İçtima: 268-271)

2. Meclisin 19 Ağustos 1920 tarihli oturumunda, *“Hukuku Esasiye ve tahsisat hakkında Hukuku Esasiye Encümeninin teklifi kanunisi ve mazbatası”* gündeme gelmiş ve Hukuku Esasiye Encümeninin

nizamnamede açıkladığı şekliyle oya sunulması yönünde Kütahya Mebusu Ragıp Bey tarafından bir takrir verilmiştir. Sunulan bu takrirden Mehmet Âkif Bey'in de imzası bulunmaktadır. (TBMM ZC D. 1, C. 3, 53. İçtima: 358)

3. Meclisin 12 Şubat 1921 tarihli oturumunda, Amasya Mebusu Hamdi Bey ve aralarında Mehmet Âkif Bey'in de bulunduğu bazı mebuslarla birlikte "*mebdei içtimanın 1337 Martı iptidasına tahviline dair*" bir takrir sunmuşlardır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 149. İçtima: 197)

4. Meclisin 22 Ağustos 1921 tarihli oturumunda, Karahisarlı Sahib Mebusu Mehmed Şükrü Bey tarafından aralarında Mehmet Âkif Bey'in de bulunduğu bazı mebuslarla birlikte bir takrir sunulmuştur. Sunulan takrirden, Kars'ta bir konferans düzenleneceği, Büyük Millet Meclisi delegelerinin de katılacağını duyduklarını ve konferans hakkında Hükümetin gizli bir oturumda izahat vermesini istemişlerdir. Yapılan oylamada takrir kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 12, 65. İçtima: 69)

5. Meclisin 15 Eylül 1921 tarihli oturumunda, Ordunun Sakarya Zaferi münasebetiyle Karesi Mebusu Vehbi Bey ve bazı mebuslar tarafından bir teşekkürname yazılması yönündeki takririne Mehmet Âkif Bey de imza atmış ve takrir kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 12, 76. İçtima: 217-218)

6. Meclisin 12 Kasım 1921 tarihli oturumunda, Van Mebusu Hasan Sıddık Bey'in bazı mebuslarla birlikte, "*Maarif Vekiline itimat reyinin tayini esami ile icrasını teklif*" ettikleri takrirden Mehmet Âkif Bey'in de imzası bulunmaktadır. Yapılan oylama sonucu yetmiş beş itimat oyu çıkarken buna karşın itimat vermeyenlerin sayısı da altmış sekiz olarak belirlenmiştir. Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey oyların yakın olmasını işaret ederek istifasını sunmuştur. (TBMM ZC D. 1, C. 14, 109. İçtima: 201-202)

7. Meclisin 7 Mart 1922 tarihli oturumunda, Karesi Mebusu Abdülgafur Bey, Mehmet Âkif Bey ve bazı mebuslarla birlikte 'Nahiyelerin Vazaifi' görüşülürken elli ikinci maddenin "*Kabristanın hüsnümühafazası ve icap ederse mahalli ahara nakli*" şeklinde olan on

dördüncü fıkrasını, “Kabristanın hüsnümühafazası ve zaruret görüldüğü takdirde hakimüşşeri tarafından verilecek ilamı şer’i üzerine mahalli ahara nakli” şeklinde tadilini isteyen bir takrir sunmuşlardır. Takrir dikkate alınmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 4. İçtima: 106-107)

8. Meclisin 8 Temmuz 1922 tarihli oturumunda, İcra Vekilleri seçimlerine dair kanunun, “İcra Vekilleri Riyaseti için Meclisin reisleriyle encümenler reislerinden ve mevcut vekillerden mürekkep bir Heyet tarafından ve icra vekâletleri için Vekiller Heyeti Riyasetince Meclis Âzasından mâakal üç namzet irade olunur. Büyük Millet Meclisi bunlardan birini yahut yine Meclis Âzası meyanından olmak üzere diğerini intihabedebilir. İcra Vekilleri Reisinin dahi vekiller gibi ekseriyeti mutlaka ihraz eylemesi meşruttur.” şeklindeki ikinci maddesi için aralarında Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey, Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey’in de bulunduğu seksen beş mebus bir tadil takriri sunmuşlardır. Mehmet Âkif Bey’in de imzası bulunan takrir, “İcra Vekilleri Reisi ile İcra Vekilleri Büyük Millet Meclisi tarafından reyi hali ve ekseriyeti mutlaka ile azayı Meclis meyanından ayrı ayrı intihab olunurlar” şeklinde oy çokluğu ile kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 21, 70. İçtima: 326-327)

9. Meclisin 31 Temmuz 1922 tarihli oturumunda, Erzincan Mebusu Emin Bey ve aralarında Mehmet Âkif Bey’in de bulunduğu bazı mebuslar tarafından “bayram münasebetiyle Meclisin Ağustosun on yedisine kadar tatil edilmesine” dair Meclis Genel Kuruluna bir takrir sunulmuş, kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 83. İçtima: 103-104)

10. Meclisin 28 Ağustos 1922 tarihli oturumunda, Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçe görüşmelerinde ‘üçüncü maddedeki Fetva Heyetinin adedine dair’ Hakkâri Mebusu Mazhar Müfid Bey, bazı mebuslar ile Mehmet Âkif Bey’in de imzasının bulunduğu bir takrir sunmuşlardır. Sunulan takrirden, üç aza ve bir fetva emini unvanı altında bir Fetvahane teşkil olunduğunu, bunun yetersiz olacağını on aza ve bir de fetva emini bulunması gerektiğini teklif etmişlerdir. Oylama

sonucu taktir kabul edilmiştir. Ardından Edirne Mebusu Şeref Bey ve yine Mehmet Âkif Bey'in de aralarında bulunduğu bazı mebuslarla birlikte 'Tetik ve Telif Heyetindeki azanın adedine dair' bir taktir sunulmuştur. Sunulan taktirde, oluşacak heyetin bir reis, sekiz azadan oluşması teklif edilmiş ve kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 92. İçtima: 394-396)

11. Meclisin 28 Ağustos 1922 tarihli oturumunda, 'Şavşat kazası merkezinde açılacak Darühilafe Medreseleri tahsisatının Şer'iyeye bütçesinde 115. fasıla ilavesini' teklif eden taktirde Mehmet Âkif Bey'in de imzası bulunmaktadır. Taktir kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 92. İçtima: 404-405)

12. Meclisin 28 Eylül 1922 tarihli oturumunda, "Memaliki müstahlasaya gönderilecek İstiklâl mahkemeleri hakkındaki Encümeni Mahsus mazbatasının birinci maddesinin" reddini teklif eden taktirde Mehmet Âkif Bey'in de imzası bulunmaktadır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 109. İçtima: 197) Taktir kabul olunmuş, madde kaldırılmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 110. İçtima: 232-233)

13. Meclisin 14 Ekim 1922 tarihli oturumunda, "Çorum Mebusu Ferid Beyle rüfekasının, Merhum Kolağası Resneli Niyazi Bey ailesiyle Ankara Mebusu sabıki Atıf Beye evvelce muhassas iken bilahara kat'edilmiş olan hidematı vataniye tertibinden maaşların tekrar itası hakkında kanun teklifi ve Muvazenei Maliye Encümeni mazbatası (2/349)" görüşülürken Sinop Mebusu Hakkı Hami Bey tarafından, "1324 inkılâbı kahramanlarından Atıf Bey hakkında ruznamede mevcut ve bir maddeden ibaret lâyihai kanuniyenin mevaddı saireye takdimen müstaceliyetle (ivedilikle) müzakeresini" teklif ettiği bir taktir sunmuştur. Mehmet Âkif Bey'in de imzasının bulunduğu taktir kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 119. İçtima: 402)

14. Meclisin 14 Ekim 1922 tarihli oturumunda, "Adana Mebusu Zamir Beyle arkadaşlarının, Ziraat makinalarında müstamel mevaddı müşteile ve damızlık hayvanat ve kimyevi gübrelerin Gümrük Resminden muaf olmasına dair kanun teklifinin Perşembe Ruznamesine

alınmasına dair” takririne Mehmet Âkif Bey de imza atmış, takrir kabul edilmiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 119. İçtima: 403)

15. Meclisin 28 Ekim 1922 tarihli oturumunda, “*Trabzon Mebusu Hasan Bey’le arkadaşlarının, Kırşehir sabık Mebusu Bekir Efendiye ait İstida Encümeni mazbatasının müstacelen müzakere edilmesine dair*” takrirden Mehmet Âkif Bey’in de imzası bulunmaktadır. Takrir kabul edilmemiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 128. İçtima: 228)

16. Meclisin 5 Nisan 1923 tarihli oturumunda, “*Mebuslara, Meclisin nisabını müteessir etmiyecek tarzda izin verilmesi hususunun bir karara bağlanmasına dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti Saniyesi tezkeresi*” görüşülürken, Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey, müzakerenin yeterli olduğunu, “...*Divanı Riyasetin nisabı müzakere hesabına mezuniyeti tensip ve teklif etmediği arkadaş-lardan bilâmezuniyet gidenlerin tahsisat ve harcırah alamıyacak-larının tahtı karara alınmasını*” teklif etmiştir. Mehmet Âkif Bey’in de aralarında bulunduğu bazı mebuslarla Yusuf Ziya Bey’in teklifinin oylanması yönünde bir takrir sunulmuş, takrir kabul edilmemiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 18. İçtima: 355-365)

Katılmış Olduğu Oylamalar

Mehmet Âkif Bey, katılmış olduğu oylamalarda¹¹ büyük çoğunlukla ‘kabul’ oyu kullanmıştır. Ancak belirtilmesi gereken bir husus

¹¹ “*Konya Teşkilatı Mülkiyesi Hakkındaki Kanun Layihası*”, ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 7,130. İçtima, s. 205.) 2. “*Maden Kömürü İhracı Hakkındaki Kanun*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 7, 131. İçtima, s. 235.) 3. “*Ankara-Sivas Hattı Tahsisatı Munzamması Hakkındaki Kanun*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 7, 137. İçtima, s. 368.) 4. Heyeti Vekile Reisi Fevzi Paşa’nın oluşturduğu Heyeti Vekile’ye itimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 141. İçtima, s. 32.) 5. “*Posta ve Telgraf Bütçesine Zam İcrası Hakkındaki Kanuna*” kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 143. İçtima, s. 78.) 6. “*Heyeti Murahhasanın Tahsisatı Hakkında Bütçenin 195’inci Faslına Yüz Bin Lira Konulması Teklifine*” kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 8, 145. İçtima, s. 103.) 7. “*Muvazenei Maliye Encümeninin Sekiz Milyon Liralık İkinci Avans Kanunu*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 9, 11. İçtima, s. 204.) 8. “*Fıkarayı Ahaliye Tevzi Edilmek Üzere Ormanlardan Kat’olunacak Mahrukat Hakkındaki Layihai Kanuniye*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 9, 12. İçtima, s. 259.) 9. “*Cebelibereket Mebusu Faik Beyin Tedavi Esnasında tahsisatının Tam Olarak Verilmesine Dair Divanı Riyaset Kararı İçin*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 23. İçtima, s. 64.) 10. “*Erzurum-Erzincan ve Samsun-Havza Şimendifer Hututunun İnşaatı ve Kızılırmak Nehrinin Masarifi İstikşafiyesi Hakkındaki Kanun*”, kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 26. İçtima, s. 148.)

11. "Mebuslardan Vefat Edenlerin Ailelerine Verilecek Tahsisata Dair Karar İçin", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 30. İçtima, s. 257.) 12. "Gümrük Tarifesinin (B) ve (D) Cetvelleri Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 30. İçtima, s. 259.) 13. "Posta ve Telgraf Ücretlerinin Tezyidi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 38. İçtima, s. 378.) 14. "Hekimhan Kazası Namıyla Bir Kaza teşkiline Dair Kanun Layihası", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 10, 40. İçtima, s. 448.) 15. "Muhacirinin Sevkleri İçin Yüz Elli Bin Liranın Avans Olarak İtası Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 42. İçtima, s. 50.) 16. "2 Temmuz 1337 Tarihli Avans Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 45. İçtima, s. 121.) 17. "Hudut Sıhhiye İdaresiyle Tekait Sandığına Ait Rüsümün Tezyidi Hakkındaki 28 Teşrinisani 1336 Tarihli Kanunu Muaddil Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 51. İçtima, s. 306.) 18. "Nüfus Vukuatının Altı Ay Müddetle Cezayı Nakdiden Muafiyetine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 51. İçtima, s. 307.) 19. "Muafiyeti Askeriye Vergisi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 53. İçtima, s. 341.) 20. "Türkiye - Afgan Muahedenamesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 53. İçtima, s. 343.) 21. "Türkiye - Rusya Muahedenamesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 53. İçtima, s. 345.) 22. "Türkiye ile Rusya Beyninde Münakit Üsera MukaveleNamesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 53. İçtima, s. 346.) 23. "İhracat Resminin İlğası Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 11, 60. İçtima, s. 414.) 24. "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevçihine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 12, 62. İçtima, s. 21.) 25. "Amasya'da Şefkati İslamiye Yurdu İçin Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bütçesine Beş Bin Lira Tahsisat Kabulüne Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 13, 93. İçtima, s. 157.) 26. "Nafia Vekili Rauf Beyefendinin İstifanamesinin İadesiyle Teyidi İntihap ve Beyanı İtimadı", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 14, 114. İçtima, s. 288-289.) 27. "Gazianteb Ahalisine Muavenet Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 124. İçtima, s. 78.) 28. "Hyaneti Vatanıye Mücrimininden Bir Kısmının Aflarına Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 130. İçtima, s. 155.) 29. "Umum Jandarma Kumandanlığının Senei Haliye Bütçesine Zammedilen Tahsisat Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 130. İçtima, s. 156.) 30. "Adana Leyli Sultanisi ile Gazianteb'deki Ticaret İdadisi İçin Maarif Vekâletinin 1337 Bütçesine Tahsisat İlavetine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 132. İçtima, s. 214.) 31. "Münhasıran Gümrük Muamelatını Teftiş İçin Maliye Vekâletinde 4 Müfettişlik İhdası Hakkındaki Kanun", çekimses oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 15, 132. İçtima, s. 216.) 32. "Sülüsani Müddeti Cezaiyelerini İkmal Eden Mahkuminin Aflarına ve İşgal Olunan Mahaller Ahalisinden Maznun ve Müttehem Olan Cünha ve Cinayet Erbabı Haklarındaki Hukuku Umumiye Davasının Teciline Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 141. İçtima, s. 7.) 33. "Mut kazasının Kale Mahallesiinde Vaki Mamüştemilat Bir Kıta Hamam Arsasının Mut Kazası Belediyesine Terkine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 144. İçtima, s. 51.) 34. "1337 Senesi Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi Bütçesine 40 Bin Lira Tahsisatı Munzama İtasına Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 149. İçtima, s. 134.) 35. "Konya Darüleytamı İçin Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bütçesine Zemaim İcrasına Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 151. İçtima, s. 166.) 36. "Müdafaai Milliye Bütçesine İki Milyon Liralık Avans İtası Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 152. İçtima, s. 186.) 37. "Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beye İtimat Oylaması", itimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 154. İçtima, s. 225.) 38. "1337 senesi Hariciye Vekâleti Bütçesine 160 Bin Lira Tahsisatı Munzamma İlavetine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 155. İçtima, s. 245.) 39. "Senei Haliye Dâhiliye Vekâleti Bütçesinin 151'inci Faslının Dördüncü Tahsisatı Muhtelif Maddesine İlaveten Dört Bin On Lira Tahsisat İlavetine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 16, 156. İçtima, s. 256.) 40. "Zahire İthalatından Alınmakta Olan Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 17, 166. İçtima, s. 158.) 41. "Koçgiri Hadisesinde Duçarı Sefalet

Olanlara Tohumluk ve Yemeklik Verilmesine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 17, 166. İçtima, s. 159.) 42. "1337 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Eski Sekizinci ve Yedinci Maddesi Hakkında", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 17, 166. İçtima, s. 161.) 43. "1337 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 17, 166. İçtima, s. 162.) 44. "1338 Senesi Avans Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 17, 167. İçtima, s. 192.) 45. "Heyeti Vekile ile Yusuf Kemal Beye İtimat Beyan Olunmasına Dair İzmir Mebusu Yunus Nadi Beyin Takririne Dair" oylamada çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 4. İçtima, s. 109.) 46. "Zabitanından Kıdemli Yüzbaşı ve Memurin ve Mensubini Askeriyeden Maaşı Muadilleri İçin Melbusat ve Teçhizat Bedeli İtası Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 8. İçtima, s. 232.) 47. "Türkiye-Ukrayna Muhadenet Ahitnamesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 9. İçtima, s. 259.) 48. "Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan Muahedenamesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 9. İçtima, s. 260.) 49. "Mükellefiyeti Nakliye Kanun Layihasının Birinci Maddesinin Tayyını Kabule Dair", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 10. İçtima, s. 283.) 50. "Adliye Vekili Refik Şevket Beye İtimat Beyanı Oylaması", ademiitimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 18, 15. İçtima, s. 386.) 51. "Bayezid Livasına İthal Olunacak Zahair Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 24. İçtima, s. 137.) 52. "İstihlak Resmi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 27. İçtima, s. 189.) 53. "Merakibi Bahriyeden Alınacak Rüşum Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 27. İçtima, s. 191.) 54. "Şehbenderhaneler Rüşumunun Tezyidi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 28. İçtima, s. 228.) 55. "Sigara Kağıdı İstihlak Resminin Tezyidi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 28. İçtima, s. 229.) 56. "Kibrit İstihlak Resminin Tezyidi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 28. İçtima, s. 230.) 57. "Mükellefiyeti Nakliye Askeriye Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 30. İçtima, s. 298.) 58. "Memaliki Müstahsaladan Firar veya Gaybubet Eden Ahalinin Emvali Menkule ve Gayrimenkulelerinin İdaresi Hakkındaki Kanun", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 31. İçtima, s. 336.) 59. "Vazifei Mahsusa ile Ukrayna'ya Gidecek Heyetin Masarifi Zaruriyesine Karşılık Olmak Üzere 1338 Senesi Hariciye Vekâleti Bütçesine Mevzu Tahsisat Kanununa Müzeyyel Kanun", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 34. İçtima, s. 414.) 60. "İktisat Vekili Sırrı Beye Beyanı İtimadedilmesine Dair", ademiitimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 34. İçtima, s. 415.) 61. "Müecceliyeti Askeriye Vergisi Kanunu", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 38. İçtima, s. 507.) 62. "Başkomandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1338 Tarihinden İtibaren 3 Mah Daha Temdidi Hakkındaki Kanun", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 40. İçtima, s. 530.) 63. "1338 Senesi İkinci Avans Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 19, 40. İçtima, s. 531.) 64. "Kastamonu Mebusu Doktor Suad Beyin Dört Ay Mezuniyeti Zarfında Kendilerine Tam Tahsisat İtası Hakkındaki Divanı Riyaset Kararına", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 20, 50. İçtima, s. 306.) 65. "Dâhiliye Vekili Ali Fethi Beye İtimat Beyanı", ademiitimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 20, 51. İçtima, s. 336.) 66. "Zahire İthalatından Alınan Gümrük Resminin Temdidi Meriyetine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 20, 57. İçtima, s. 497.) 67. "Meccanen Kereste Kat'ına Müsaade Edilmesi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 20, 57. İçtima, s. 499.) 68. "İcra Vekillerinin Sureti İntihabı Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 21, 70. İçtima, s. 341.) 69. "Müecceliyeti Askeriye Vergisi Kanununu Muaddil Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 21, 77. İçtima, s. 458.) 70. "İktisat Vekâleti Bütçesine 30 Bin Lira İlavesine Dair Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 21, 80. İçtima, s. 502.) 71. "Hiyaneti Vataniye Mücrimininin Bir Kısmının Affına Dair Af Kanununun Tefsiri Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatası", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 82. İçtima, s. 65.) 72. "Dördüncü Avans Kanunu", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 88. İçtima, s. 273.) 73. "Şeriye Vekâletinin 1338 Senesi Bütçesi", kabul oyu vermiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 96. İçtima, s. 506.) 74. "28 Şubat 1338 Tarihli Avans Kanununun Üçüncü Maddesinin İlgasına Dair Kanuna", kabul oyu

kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 22, 100. İçtima, s. 622.) 75. "Düşmandan İstihlas Edilmiş ve Edilecek Mahallere Muavenet Hakkındaki 31 Teşrinievvel 1337 Tarihli Kanuna Müzeyyel Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 108. İçtima, s. 182.) 76. "Memaliki Müstahlasaya Gönderilecek İstiklal Mahkemeleri Hakkındaki Adliye Encümeni Mazbatasının Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Takririn İkinci Defa Reyê Vaz'ında", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 110. İçtima, s. 245.) 77. "Memaliki Müstahlasaya İlam Edilecek İstiklal Mahkemeleri Hakkındaki Kanunun İkinci Maddesinin Tayını Hakkındaki Takrire", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 110. İçtima, s. 246.) 78. "Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesinin 1338 Senesi Bütçesi", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 114. İçtima, s. 311.) 79. "Sinob'da Tersane Namıyla Mevcut Arazinin Belediyeye Terkine Dair Kanuna Zeyil Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 115. İçtima, s. 324.) 80. "Altıncı Avans Kanununun İkinci Defa Reyê Vaz'ına", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 117. İçtima, s. 355.) 81. "Ankara Mebusu Sabıkı Atf Beye Hidematı Vataniye Tertibinden Bin Kuruş Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 23, 119. İçtima, s. 418.) 82. "Hasbellüzum Bir Mahalle İlam Kılmacak İmalatı Harbiye Sivil Ustalarıyla Levazımata Umumiye Fabrika ve Müessesatı Sanatkârlarına Harcırah İtasi Hakkındaki Kanun", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 121. İçtima, s. 22.) 83. "Cami Beyin Müstafi Addedilmesi Hakkındaki Karara", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 123. İçtima, s. 90.) 84. "Muaveneti İçtimaiye Bütçesine", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 127. İçtima, s. 209.) 85. "Anadolu ve Bağdad ve Uşak-Afyon Karahisar Demiryolları Tarifeleri Hakkındaki Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 134. İçtima, s. 434.) 86. "Nisabı Müzakere Kanununu Muaddel 272 Numaralı Kanununun Tefsiri Hakkındaki Mazbataya", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 135. İçtima, s. 446.) 87. "İstilazedelere Tavizan Verilecek Tohumluk Bedeli Hakkındaki Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 137. İçtima, s. 501.) 88. "Menhubat Komisyonlarına Ait Kanun Layıhasının Birinci Maddesinin Oylamasına", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 24, 138. İçtima, s. 525.) 89. "Yunanlılardan Tahlis Olan Mahallerde Menhubat Komisyonlarının Sureti Teşkilıyla Vazaifine Dair Kanuna", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 141. İçtima, s. 19.) 90. "Telgrafnamei Hilafetpenahinin Kaimen İstimai Hakkındaki Takrire", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 146. İçtima, s. 106.) 91. "İstanbul'a Giden Heyeti Mebusanın Harcırahı Hakkındaki Divanı Riyaset Kararına", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 146. İçtima, s. 108.) 92. "Memaliki Müstahlasaya İstiklal Mahkemeleri İlamı Hakkındaki Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Beyin Takririne", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 151. İçtima, s. 238.) 93. "3 Milyon Liralık Avans Kanununa", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 153. İçtima, s. 311.) 94. "Evkaf Vekâletinin Hidematı Umumiyesinin İfası İçin Avans İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 25, 159. İçtima, s. 496.) 95. "Sulh Heyeti Murahhasası Masarifati İçin Tahsisatı Munzamma İlavesine Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 26, 163. İçtima, s. 80.) 96. "Müsakkafat Vergisini ve Ağnam Resmiyle Gümrük Tarifesinin Tadiline ve 15 Ağustos 1338 Tarihli Kanununun İlğasına ve Memaliki Müstahlasa Aşar Muamelatına ve Aşar Mültezimlerinden Edayı Deynedenlerin Emlaki Merhune ve Mütetavızılarının İadesine ve Aşar Nizamnamesine ve Vilayetlerin Hissei Menafi ve Maarifine Tömbekiler Bey'iyeye ve İstihlak Resmine ve 9 Kanunuevvel 1338 Tarihli Avans Kanununa Bir Madde İlavetine Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 26, 172. İçtima, s. 307.) 97. "Meclis Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 26, 176. İçtima, s. 428.) 98. "Kastamonu Mebusu Abdülkadir Kemali Beyin Kanun Teklifinin Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Takrire", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 26, 176. İçtima, s. 429.) 99. "İstanbul Vilayetiyle İstihlasedilen Mahallerin Aşar Hissei İanesi Hakkındaki Kanuna", kabul oyu vermiştir. (TBMM ZC D. 1, C. 26, 180. İçtima, s. 513.) 100. "Yeni Gün Gazetesinin Makalesi Hakkındaki Divanı Riyaset Kararına", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 183. İçtima, s. 64.) 101. "Dâhiliye Vekâleti Bütçesine Zamaim İcrasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 184. İçtima, s. 99.) 102. "Ceza Kanununun Birinci Babının Beşinci Faslına Müzeyyel Mevad Hakkındaki

'Başkumandanlık Kanunu'dur. "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Başkumandanlık Tevcihine Dair Kanuna", kabul oyu kullanırken (TBMM ZC D. 1, C. 12, 62. İctima: 21), "Başkumandanlık Müddetinin 5 Mayıs 1338 Tarihinden İtibaren 3 Mah Daha Temdidi Hakkındaki Kanuna", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D: 1, C. 19, 40. İctima: 530)

Vefatı

Mehmet Âkif Bey, I. Dönem mebusluğu sona ermesinin ardından tekrar mebus adayı olmamıştır. Bu gelişme üzerine de Mehmet Âkif

Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 191. İctima, s. 312.) 103. "9 Kânunuevvel 1338 Tarihli İstanbul Avans Kanununa Müzeyyel Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 191. İctima, s. 313.) 104. "Evkaf Vekâleti Hidematı Umumiyesinin İfası İçin 20 Kânunuevvel 1838 Tarihli Avans Kanununa Verilmiş Olan Yedi Yüz Elli Bin Liralık Tahsisata İlaveten Dört Yüz Bir Bin Doksan Dokuz Liranın Avans Olarak İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 196. İctima, s. 422.) 105. "Sekizinci Avans Kanununa", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 197. İctima, s. 447.) 106. "1339 Senesi Birinci Avans Kanununa", çekimser oy kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 27, 201. İctima, s. 551.) 107. "İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin Bazı Mevaddını Muaddil Kanununun Sekizinci Maddesinin Tadili Hakkındaki Takriri", ret oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 17. İctima, s. 349.) 108. "Havali Şarkîye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakininin Tamir ve İnşası İçin Tahsisat İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 17. İctima, s. 350.) 109. "Mebuslara Nisabı Ekseriyete Halel Gelmek Üzere İzin Verilmesine Dair Divanı Riyaset Kararı Hakkında Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Beyin Takririne", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 18. İctima, s. 384.) 110. "Darüleytam Müdüriyeti Umumiyesi İçin Avans İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 19. İctima, s. 426.) 111. "Ziraat Bankası İçin Avans İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 19. İctima, s. 427.) 112. "Emniyet Sandığı İçin Avans İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 19. İctima, s. 429.) 113. "Seyrisefain İdaresi İçin Avans İtasına Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 19. İctima, s. 430.) 114. "İdarei Vilayat Kanunıyla Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin Tadiline Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 28, 20. İctima, s. 516.) 115. "Şarki-Anadolu Demiryolları Hakkındaki Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 21. İctima, s. 24.) 116. "Belediye Reislerinin Sureti İntihabına Dair Kanununun Tefsiri Hakkındaki Mazbataya", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 22. İctima, s. 58.) 117. "Mülkiye Tekaiüt Kanununun Tadili Hakkındaki Çorum Mebusu Ferid Beyin Teklifinin Dördüncü Maddesinin Tayyî Hakkındaki Takriri", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 23. İctima, s. 97.) 118. "Düyunatı Sabıkanın Sureti Tedyesi Hakkında Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 23. İctima, s. 98.) 119. "Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevaddın Gümrük ve İstihlak Resmine Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 23. İctima, s. 99.) 120. "Hariçten İthal Edilecek Hayvanatın İki Sene Müddetle Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanuna", kabul oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 23. İctima, s. 100.) 121. "Ser'îye Vekili Vehbi Efendiye İstizah" oylamasında, itimat oyu kullanmıştır. (TBMM ZC D. 1, C. 29, 24. İctima, s. 147.)

Bey, eski dostu Mehmet Abbas Halim Paşa'nın daveti üzerine 1923 yılında Mısır'a gitmiştir. 1923-1925 yılları arasında zaman zaman İstanbul'a gelen Mehmet Âkif Bey, 1925 yılının sonlarından itibaren devamlı olarak Mısır'da kalmaya başlamış ve çoğunlukla da Hilvan'da yaşamıştır. Bu arada 1925 yılının sonlarında Kur'an-ı Kerim tercümesi hazırlamak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı ile sözleşme imzalayan Mehmet Âkif Bey, Mısır'da bulunduğu dönemde bu tercüme üzerine yoğunlaşmıştır. Fakat tercüme çalışmalarını tamamlamasına rağmen söz konusu tercümeyi teslim etmemiştir. Ayrıca tercüme çalışmalarının dışında Mısır'da bulunduğu süre zarfında ilmî ve edebî çalışmalarına da devam etmiş¹², fakat 1935 yılında ciddi sağlık sorunları ile de baş etmek durumunda kalmıştır. Bunun üzerine tedavi maksatlı kısa sürelerle Amman, Beyrut ve Antakya'da bulunmuş, bir yıl sonra İstanbul'a dönmüş ve tedavisine burada devam etmiştir. Bir yandan sağlık sorunları ile uğraşırken yakınları aracılığıyla emeklilik işlemlerini takip etmiş ve geçmişteki memuriyetleri ile 1920 ve 1923 yılları arası mebusluk hizmetleri birleştirilerek kendisine emekli maaşı bağlanmıştır. İstanbul'da tedavisine devam edildiği sırada 27 Aralık 1936 tarihinde vefat eden Mehmet Âkif Ersoy, Bayazıt Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından naaşı, Edirnekapı Mezarlığı'na defnedilmiştir. Mezarı ise, 1960 yılında yapılan düzenleme sırasında şimdiki yerine, Edirnekapı Şehitliği'ne nakledilmiştir. (Okay ve Düzdağ 2003: 433-435; TC Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı 2021: 22)

Sonuç

Osmanlı'nın bunalımlı döneminde travmanın en yoğun hissedildiği İstanbul'da yetişen ve öğrenim sürecinde kişiliği şekillenen Mehmet Âkif Bey, ilmini ve sanatını hayatı ile beslemiştir. Bu ilim ve sanatın

¹² Yazarlığı ve şairliği oldukça kuvvetli olan Mehmet Âkif Ersoy'un şiirleri, 1892 yılından itibaren dönemin gazete ve dergilerinde yayımlanmaya başladı. "Safahat" adlı ilk kitabı 1911 yılında yayımlanmış daha sonra Süleymaniye Kürsüsünde (1912), Hakkın Sesleri (1913), Fatih Kürsüsünde (1914), Hatıralar (1917), Asım (1919) ve Gölgeleler (1933) unvanlarıyla toplam yedi kitaplık bir seri haline ulaşmıştır.

merkezinde Türk İslam Âlemi ve ızdırabı yer almıştır. Bu ızdırabın yoğunlaştığı Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında hiçbir zaman kendi ifadesiyle “yeis”e kapılmamış, karamsar olmamıştır. Bu ruh hali ile Osmanlı coğrafyasında millî azim ve cesaretin her daim muhafaza ve sürekliliğinde sahada yer almış ve Millî Mücadele’nin manevi liderleri arasında telakki edilmiştir.

Mehmet Âkif Bey, İtilaf Kuvvetleri’nin İstanbul’u işgal etmesinin ardından Anadolu’ya geçmiş ve bu sırada Ankara’da açılmış bulunan TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa’nın çağrısı üzerine 24 Nisan 1920 tarihinde Ankara’ya ulaşmıştır. 17 Mayıs 1920 tarihinde Burdur Mebusu seçilen Mehmet Âkif Bey, TBMM çalışmalarına dâhil olmuştur. Mehmet Âkif Bey’in Millî Mücadele süresince, ‘vatanı kurtarmak’ ortak gayesiyle toplanan Büyük Millet Meclisi kürsüsünden ziyade Türk milletini bu kutsal gayeye ortak etmek amacıyla camii kürsülerinden halka hitap ettiğini görmekteyiz. Zira Mehmet Âkif Bey, Türk milletinin cesaretine güveniyordu, “Birinci Dönem TBMM Üyelerinin Gelecekte Bekledikleri” ankete katılarak cesaret vurgusu yapması, onun niçin millete yöneldiğinin açık bir delili niteliğindedir:

“Nasıl dört İngiliz dünyayı oynatmakta, hayrettir;

Bunun elbette var bir sırrı?” derler.

İngiliz der ki:

“Sefil efrâdı şayet ırkımın cür’etli şeylerse,

Necîb evladı onlardan cerîdir elli kat belki” (İlk Meclis Anketi 2004: 85)

TBMM üyesi mebuslardan oluşan irşat (propaganda) heyetlerine katılarak, millî azim ve cesareti İslam’la taçlandıran konuşmalar yaparak pek çok Anadolu şehrini ve cepheleri dolaşmıştır. Maarif Nezareti (Eğitim Bakanlığı) tarafından açılan millî marş yarışmasına özel davetle katılmış ve “İstiklal Marşı” adlı muhteşem şiirini kaleme almıştır. İstiklal Marşı, 12 Mart 1921 tarihinde TBMM Genel Kurulu tarafından millî marş olarak kabul edilmiştir. Mehmet Âkif Bey, I. TBMM döneminde Maarif Encümeni Reisliği görevinin yanında, üç defa Meclis kürsüsünden Genel Kurula hitap etmiş, ayrıca kendi

hazırladığı bir takrir ve imzasının yer aldığı 14 takrir de Meclis onayına sunulmuştur. 121 oylamaya katılan Mehmet Âkif Bey, 97 kabul oyu, 8 ret oyu kullanırken 10 oylamada çekimser oy kullanmıştır. Yapılan altı güven oylamasında ise üçüne güvenoyu kullanırken, diğer üçüne güvensizlik oyu kullanmıştır.

Mehmet Âkif Bey gerek Osmanlı Devleti'nin son dönemi gerek yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde özellikle bilim, fikir ve sanat alanlarında adından sıklıkla bahsettiren bir şahsiyet olarak hafızalara kazınmıştır. Meclis içerisindeki faaliyetlerinden de anlaşılacağı üzere milletin azim ve kararlığı yönünde saf tutmuş, ülkeyi ilgilendiren başta Millî Marşımız olmak üzere hassas birçok konuda adı silinmeyecek şekilde kayıtlara geçmiştir.

Kaynakça

Resmî Yayınlar

TBMM Zabıt Cerideleri D. 1.

TBMM Gizli Zabıt Ceridesi D. 1, C. 1.

BCA, F. K. 30-18-1-1, Kutu 1, Gömlek 12, Sıra 12.

Telif ve Tetkik Eserler

Açıksöz, H. (1933). *İstiklal Harbinde Kastamonu*. Kastamonu: Kastamonu Vilayet Matbaası.

Açıksöz, H. (2019). *İstiklal Harbinde Kastamonu (Haz: Yılmaz, M. S. ve Eski, M.)*. Kastamonu: Özeller Matbaacılık.

Ahmad, F. (2020). *Jön Türkler Osmanlı İmparatorluğu'nu Kurtarma Mücadelesi 1914-1918*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Akın, R. (2001). *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare*. İstanbul.

Akyol, İ. (2009). I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı (19-21 Kasım 2008): Cilt 1. *Mehmet Âkif Ersoy'un Millî Mücadele Yıllarında Çankırı'ya Gelişi ve Çankırı Vaazı*. Burdur: Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, 409-412.

- Altınbaş, N. (Haz.) (2015). *Millî Mücadele’de Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Altuğ, Y. (1997). *Türk İnkılap Tarihi (1919-1938)*. İstanbul.
- Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk (1919-1927)* (Haz. Korkmaz, Z.). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bacanlı, H. (2018). Birinci TBMM’de Burdur Milletvekili Mehmet Âkif (Ersoy) ve Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34 (97): 1-54.
- Çetin, N. (2014). İstiklal Marşı’mızı Anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21 (2): 25-92.
- Çiçek, R. (2002). Türkler: Cilt 15. *Millî Mücadele’de Batı Karadeniz*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 679-717.
- Çoker, F. (1994). *Türk Parlamento Tarihi Millî Mücadele ve TBMM 1. Dönem 1919-1923, C. 1*. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Demirel, A. (2003). *Birinci Meclis’te Muhalefet: İkinci Grup*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Düzdağ, E. (1996). *Mehmet Âkif Ersoy*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Edib, E. (1938). “*Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*”, Asari İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul.
- Edib, E. (2010). *Eşref Edib Mehmed Âkif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları (Haz: Gün, F.)*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Eraslan, C. (2011). *Millî Mücadele’de Mehmet Âkif ve Âkif’in Ankara Günleri*. Vefatının 75. Yılında Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildirileri (12-13 Mart 2011) (Haz: Işık, V.). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi, 61-78.
- Eski, M. (1999). Mütareke Sonrasında Kastamonu’ya Gelen Önemli Kişiler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 15 (45): 1039-1088.
- Eski, M. (2000). *Kastamonu Valileri*. Ankara: Önder Matbaa.
- Eski, M. (Haz.) (1983). *Millî Mücadele’de Mehmet Âkif Kastamonu’da*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Gemicı, F. ve Şahin, E. (2007). Millî Mücadele’de Bir Vali: Sivas Valisi Mehmet Reşit Paşa (1868-1924). *Akademik İncelemeler Dergisi*, 2 (2): 1-25.
- Göçer, G. (2017). Mehmet Âkif Ersoy’un Siyasal Kimliği ve İttihat ve Terakki Cemiyeti İle Olan İlişkisi. *Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (19): 354-367.

- Güler, A. (2017). *Bayraklaşan Âkif*. İstanbul: Halk Kitabevi.
- İlk Meclis Anketi-Birinci Dönem TBMM Milletvekillerinin Gelecekte Bekledikleri (2004). Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
- Karaca, T. N. (2020), "Tarihçi", Timaş Yayınları, İstanbul.
- Karal, E. Z. (1964). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. İstanbul.
- Karan, H. (2011). *Eşref Edib Millî Mücadele Yılları (Haz: Gün, F.)*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Kısıklı, E. (2009). I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı (19-21 Kasım 2008): Cilt 1. *Millî Mücadele'de Kamuoyu Oluşumunda Mehmet Âkif*. Burdur: Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi, 203- 218.
- Kili, S. (2001). *Türk Devrim Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Okay, M. Orhan, Düzdağ, M. Ertuğrul (2003), "Mehmet Âkif Ersoy", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Cilt. 28., Ankara, s. 432-439.
- Özlü, H. (2019). İstiklal Savaşı'nda Bir Yol: İstiklal Yolu ve Kastamonu Bölgesindeki Lojistik Faaliyetlerin Değerlendirilmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 18/2 (36): 155-180.
- Sebilürreşad Cilt. 10, Sayı 234-246; Cilt. 11, Sayı 251-258.
- Selek, S. (1970). *Millî Mücadele, C. II.*. İstanbul.
- Semiz, Y. ve Akandere, O. (2002). Millî Mücadele'de Mehmet Âkif (Ersoy) Bey'in Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 18 (54): 903-952.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı (2021). *Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklal Marşı*. Ankara.
- Yılmaz, M. S. (2019). 100. Yılında Mondros Mütarekesi ve Karadeniz'de Millî Mücadele Uluslararası Sempozyumu: Cilt 2. *Millî Mücadele Döneminde Kamuoyu Faaliyetleri, Lojistik İkmal, Askeri ve Sivil Personel Sevkiyatı Bakımından Kastamonu'nun Yeri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, 577-600.